

Jong ontspoord in het drugsmilieu

En wat wij daar als samenleving tegenover moeten zetten

Jong ontspoord in het drugsmilieu

En wat wij daar als samenleving tegenover moeten zetten

Advies van de commissie 'Jongeren en drugscriminaliteit'

Uitgebracht op verzoek van de Stichting Maatschappij en Veiligheid

Samenstelling commissie:

Johan Bac

Henk Ferwerda

Jan Hamming

Bart Nitrauw

Suzan Verberk

Els Tieman (adviseur)

Monique Bruinsma (adviseur en rapporteur)

Pieter Tops (adviseur en rapporteur)

**“Uiteindelijk moeten wij beter
“ronselen” dan de straat ronselt”**

Jan-Dirk de Jong¹

Inhoud

	Overzicht van aanbevelingen	8
	Nieuwkomers en doorgroeiers	13
1.1	Het raakt ons	15
1.2	Ze ontglippen ons	16
1.3	Dit verhaal	20
1.4	Minder drugscriminaliteit, meer perspectief	22
2	Hefboom A: Het belang van 'systemisch' werken	25
2.1	Breed kijken en een lange adem	25
2.2	Een dragend verhaal	28
2.3	Uithoudingsvermogen en rugdekking	32
3	Hefboom B: Versterk informatie en opsporing	33
3.1	Levensechte informatie	33
3.2	Lokale opsporing	36
4	Hefboom C: Preventie én repressie met gezag	39
4.1	Verzeker inzet op beide fronten	39
4.2	Wees geen zachte heemeester	44
4.3	Creëer eervolle uitwegen	47
4.4	Justitiële functie in de wijk	50
5	Ten slotte: een cruciale rol voor departementen	53
	Geraadpleegde literatuur	57
	Bijlagen	
	Bijlage 1: Samenstelling van de commissie	62
	Bijlage 2: Over de SMV	64

Overzicht van aanbevelingen

Hefboom A: Het belang van 'systemisch' werken

Neem het systeem waarin jongeren verkeren tot uitgangspunt en niet de afzonderlijke overtreding; die is hooguit de aanleiding om in actie te komen. Zonder systeeminterventies is de kans op succesvolle verandering niet groot. Dat heeft grote consequenties. Welke?

Aanbeveling 1: Breed kijken en een lange adem

Overstijg de aandacht voor het individu:

- Problematiseer het gehele systeem waardoor jonge drugscriminelen crimineel gedrag vertonen;
- Zorg dat je de onderliggende (wijk/gezins/groeps)-dynamiek leert kennen;
- Weet dat dit enorm moeilijk is en dat je daarbij móet samenwerken met jongeren en hun sociale omgeving;
- Overstijg in die aanpak thematische hokjes (jeugdzorg, opvoeding, strafrecht, sociaal domein);
- En neem de tijd, maar werk doelgericht.

Aanbeveling 2: Een dragend verhaal

Het verhaal is de bindende factor in samenwerking:

- Maak mensen verantwoordelijk voor het maken en onderhouden van dat 'dragende verhaal';
- Zorg dat er gedegen analyse aan ten grondslag ligt én dat het weet te inspireren;
- Het is de basis voor èchte samenwerking en dat is niet hetzelfde als alles samendoen.
- Bundel de krachten van formele én informele netwerken (b.v. van moeders), zowel in de analyse als in de aanpak;
- Een dragend verhaal schept ruimte voor een lange adem.

Aanbeveling 3: Uithoudingsvermogen en rugdekking

Organiseer uithoudingsvermogen en rugdekking in de aanpak:

- Geef ruimte aan gedreven professionals, juist als zij onorthodox (dat wil zeggen lastig) zijn;
- Weet wie dat zijn: wie zijn de frontlijnprofessionals op wie je kunt varen?
- Geef hen rugdekking (d.w.z. steun ze op beslissende momenten);
- Zorg ook voor bescherming, zodat professionals het volhouden in deze moeilijke context.

Hefboom B: Versterk informatie en opsporing

Actuele en precieze informatie over het systeem waarin jongeren verkeren, is cruciaal. Dat veronderstelt 'creatieve contextanalyses'. Die organiseer je breed, met allerlei partijen, maar politiebetrokkenheid is wezenlijk; elk rechercheonderzoek is immers ook een inijkoperatie in de criminele wereld.

Aanbeveling 4: Levensechte informatie

Organiseer 'creatieve contextanalyses':

- Breng systeem- en straatinformatie bij elkaar (vanuit de politie, de gemeente en andere achtergronden);
- Dat is niet alleen bureauwerk, maar vooral ook werk 'daarbuiten' (gesprekken met jongeren, ouders, professionals etc.);
- Maak een levende analyse, die aanzet tot handelen;
- Die analyse is nooit 'af': zorg dat deze actueel en precies blijft.

Aanbeveling 5: Lokale opsporing

Rechercheonderzoek naar lokale netwerken van jonge drugscriminelen is cruciaal:

- Burgemeesters moeten hier samen met gebiedsofficieren en de politie keuzes in maken;
- Speciale rekercheteams met vaste officieren van justitie zijn nodig (en laat ze los van stuurploegen aan de slag te gaan);
- Ondersteun de politie, met aanvullend sociaalwetenschappelijk onderzoek, met steun in projectmatig werken, met aanvullende informatie van professionals.

Hefboom C: Preventie én repressie met gezag

Repressie vindt achteraf plaats en omvat een perspectief van (idealiter) *proportioneel* straffen. Preventie staat aan de andere kant van het spectrum – het wil voorkomen. De twee hebben elkaar nodig. We spreken van *Preventie én repressie met gezag*. Hoe doe je dat?

Aanbeveling 6: Verzeker inzet op beide fronten

Breng de werelden van repressie en preventie bij elkaar:

- 'Preventie zonder repressie is tandeloos, repressie zonder preventie is eindeloos'
- Op collectief (de wijk) èn op individueel niveau dient sprake van slimme combinaties van repressieve én preventieve maatregelen te zijn (schema 3);
- Laat zien: we willen helpen en verbeteren, maar als je de fout in gaat word je gecorrigeerd en gestraft. In de communicatie moet dit telkens aan elkaar verbonden worden.
- Wissel veel meer ervaringen uit: hier ligt (ook) een belangrijke rol voor de Rijksoverheid.

Aanbeveling 7: Wees geen zachte heelmeester

Nieuwe criminele carrières vragen om een herijking van onze respons:

- Het signaal richting volhardende doorgroeiers (zonder motivatie tot verandering) moet zijn: drugshandel is niet langer een lucratief verdienmodel waarbij je wegkomt met een geldboete of werkstraf.
- Het verdient de voorkeur hen met snelrecht 'kaal' af te straffen. Los daarvan kan door de gemeente hulpverlening worden ingezet, bijvoorbeeld in het kader van re-integratie na detentie;
- Snel straffen (zo snel mogelijk na het incident) vergroot de impact ervan.
- Sfeerverbalen en reclasseringsrapporten zijn essentieel in het richten van de aandacht van OM en ZM op de jonge doorgroeiers. Ook bij lichtere feiten!

Aanbeveling 8: Creëer eervolle uitwegen

Zorg dat jongeren meer mogelijkheden krijgen aangeboden om onder begeleiding uit de criminele drugscene te stappen:

- Intensiveer de inzet op uittredingstrajecten (Nederland loopt achter) en stimuleer nieuwe initiatieven (zoals multidisciplinair toezicht bij de reclassering)
- Benut daarbij de krapper wordende arbeidsmarkt als mogelijkheid (het arbeidsperspectief als eervolle uitweg);
- Maak ondernemers en sociaal werkers deel van het 'systemisch denken': welke bedrijven zijn lokaal geëngageerd én hebben mensen nodig? Welke activiteiten vinden jongeren interessant én dragen bij aan hun persoonlijke ontwikkeling?

Aanbeveling 9: Justitiële functie in de wijk

Zorg dat de rechtstaat meer zichtbaar aanwezig is op buurtniveau:

- Organiseer dat de justitiële functie zichtbaar en herkenbaar aanwezig is op wijk- en buurtniveau en verbindt deze met sociale interventies;
- Start lokale initiatieven op die aansluiten op het werk van gemeenten die ambitieus zijn op dit thema;
- Maak 'het uit de drugscriminaliteit houden en halen van jongeren' tot een speciale ontwikkellijn binnen de innovatielijn Maatschappelijk effectieve Rechtspraak.

1 Nieuwkomers en doorgroeiers

Een 14-jarige jongen die drugs uithaalt bij containers in de Rotterdams haven², 12-minners die bewust door oudere dealers worden ingezet omdat ze nog niet vervolgbaar zijn³, 17-jarigen die drugsvoorraden naar België rijden⁴, een minderjarige cokedealer die honderden euro's cash op zak heeft,⁵ twintigers die huizen beschieten van familie van concullega-criminelen als wraak voor een mislukte drugsdeal,⁶ en dertigers die in opdracht van drugscriminelen liquidaties plegen, voor geld en status.⁷

Deze voorbeelden laten de ontwikkeling zien die jongeren in het drugsmilieu kunnen doormaken. Sommigen rollen er al jong in, vanwege het geld dat ze er snel kunnen verdienen of (ook) vanwege de druk vanuit vrienden of familie. Een deel van die jonge aanwas blijft actief in het drugsmilieu en ontwikkelt zich tot 'doorgroeiers'. Zij weten een stevige positie in de drugscriminaliteit te verwerven; sommigen van hen groeien uit tot beroepscriminelen.

Dit rapport gaat over de nieuwkomers en de doorgroeiers in de drugs wereld. 'Wat moet ik met hen?', verzuchtte een teamchef van de politie in een verkennend gesprek. Hij gaf aan:

"Ik heb in mijn gebied een paar honderd mensen – veel jongeren – die bij de drugscriminaliteit betrokken zijn. Een paar daarvan – drie of vier – behoren tot de top van de drugs wereld. Die kan ik achter slot en grendel proberen te krijgen. Maar wat moet ik in hemelsnaam met de rest doen?"

De teamchef staat niet meer alleen met deze vraag. Het vraagstuk heeft de afgelopen jaren meer en meer aandacht gekregen. Zie bijvoorbeeld het rap-

port Preventie met Gezag van het Aanjaagteam Ondernijning (Noordanus e.a., 2021), waarin wordt opgeroepen tot een moderne wijkaanpak die oog heeft voor terugdringing van criminele kansen. Burgemeesters volgen in dit spoor, met een pleidooi voor een nationaal programma rond kwetsbare wijken.⁸ De ‘gouden roltrap’ naar het grote geld, die drugscriminaliteit met name voor jongeren is geworden, moet afgebroken worden.⁹

In een aantal steden zijn aansprekende analyses en aanpakken ontwikkeld; als voorbeelden noemen we Amsterdam, Rotterdam en Utrecht.¹⁰ Maar er zijn veel meer gemeenten actief, mede doordat het ministerie van Justitie en Veiligheid (JenV) aan acht gemeenten zogenaamde BOTOC-gelden heeft toegekend.¹¹ In de JenV-begroting van 2022 is er meer geld voor uitgetrokken, en wel structureel: jaarlijks 82 miljoen euro.¹²

Ook in het coalitieakkoord voor het nieuwe kabinet wordt er aandacht aan besteed:

“Om te voorkomen dat jongeren de criminaliteit ingaan worden meer (jeugd)wijkagenten ingezet en komt er een brede, domeinoverstijgende wijkaanpak ter bevordering van leefbaarheid en veiligheid.”

En:

“Door in te zetten op een brede preventie-aanpak, via onder meer jeugdwerkers, voorkomen we dat jongeren afglijden naar de criminaliteit of na een overtreding draaideurcriminelen worden. Dit doen we onder andere door vroegtijdig kwetsbaarheden te signaleren en in te zetten op bewezen methodes.” (Coalitieakkoord 2021 – 2025 VVD, D66, CDA en ChristenUnie, p. 16).

Het onderwerp is dus *hot*, maar ook complex. Goede duurzame aanpakken ontwikkelen is een kwestie van vallen en opstaan. In dit verhaal brengen wij een aantal ervaringen bij elkaar, die samen – zo denken wij - een goede basis kunnen bieden voor een verdere ontwikkeling van beleid en aanpak. Doel is vermindering van de aantrekkingskracht van drugscriminaliteit op jongeren. Het gaat ons niet om de aanpak van zware en ‘uitgeharde’ criminelen, maar om de jonge aanwas en de doorgroeiers.

1.1 Het raakt ons

In de afgelopen tijd spraken ervaringsdeskundigen die nauw betrokken zijn bij intensieve lokale onderzoeken en actieprogramma's zich uit. Zij gaven schrijnende voorbeelden van jongeren die klem zitten in criminele drugsnetwerken en benoemden de perverse dynamieken die zij zagen. Zo werden er verhalen gedeeld door betrokkenen bij de aanpak in Amsterdam (met het recente onderzoek naar jonge dealers, de Top600-aanpak, en diverse actuele wijkanalyses), Rotterdam (met het Nationaal Programma Rotterdam Zuid en de recente opbouw van kennis rond de drugsmisdaad in het havengebied) en Midden- Nederland (met het onderzoek naar de cocaïne-netwerken in de regio en het werk van het programma Straatwaarden).

'Buikpijn van de drugsjeugd'

In Amsterdam laten betrokken professionals weten “buikpijn van de drugsjeugd” te hebben, want “groot zijn de problemen, klein de middelen” en “Als we niks doen wordt het alleen maar erger. Wordt er nog meer verdiend en wordt de macht van de drugsorganisaties nog groter.” (Vermaas, 2021). En vanuit Rotterdam zegt een van de betrokkenen bij de intensieve aanpak van de drugs-uitalers in een interview: “We hopen op zoveel mogelijk aandacht in de media voor dit onderwerp. Het moet bij iedereen doordringen dat het een serieus probleem is wat doorwerkt in de wijken.” (Gunneweg, 2021).

“Iedereen die uit zijn doppen kijkt, ziet de handel, de dealers, de medeplichtigen. In het uitgaansleven, in het vervoer, headshops, sommige fastfoodkoeriers. (...) Dit gaat niet vanzelf weg! Zoek uit wat er gebeurt, laat de cijfers zien en grijp in.”¹³

De verhalen maakten indruk, zoals ook de uitspraken van Sofyan Mbarki, raadslid in Amsterdam, over jonge drugsdealers die enerzijds slachtoffer zijn van ons drugssysteem én tegelijkertijd nu het hardst van iedereen in dat systeem bestraft worden daarvoor:

“We leggen de schaduwkant van ons collectieve drugsgebruik neer bij kinderen. En daar gaan we zeer onverschillig overheen. (...) In Amsterdam wordt dagelijks 4 kilo cocaïne gebruikt. Dat is een markt. Die moet bediend worden. Laten we in ieder geval de allerjongsten daarvan weerhouden. Maar wat belangrijker is: we moeten echt weer gaan investeren in onze wijken. (...) Er loopt gewoon geen professional meer rond die die dingen kan zien. En die ook ouders terecht kan wijzen als zij hun taak nalaten.”¹⁴

Er klinken niet alleen hartenkreten door in bijdragen van betrokken professionals en politici, ook wetenschappers wijzen op het bestaan van een groot probleem. Jonge doorgroeiers in de criminaliteit zijn ‘een vergeten groep’, en dat doet de aanpak geen goed, zo schrijven bijvoorbeeld de onderzoekers Weijers, Ferwerda en Roks in een recent artikel (Weijers e.a, 2021b).

1.2 Ze ontglippen ons

We weten het: de positie van jongeren op dit moment is lastig, velen proberen ook maar gewoon hun plek in de samenleving te vinden en een toekomst op te bouwen. Maar als je geen goede opleiding of netwerk hebt, is dat dubbel lastig. Er zijn nauwelijks betaalbare woningen beschikbaar, salarissen zijn laag, baantjes onzeker, rondkomen is moeilijk.

Waar we ‘vroeger’ nog dachten dat we makkelijk van een dubbeltje een kwartje konden worden, lukt dat nu maar moeizaam. Je valt heel snel van boven naar beneden op de ladder, maar de weg omhoog is moeizaam. Er zijn weinig ‘alternatieve’ routes als je de ‘nette’ route niet hebt gevolgd. En dan lonkt voor sommigen de andere wereld, de criminele drugswereld, waar geld en status wél binnen handbereik lijken te liggen en waar je wél hoort tot een groep die om je lijkt te geven.

De precieze omvang van het probleem van ‘nieuwkomers’ en ‘doorgroeiers’ in de drugscriminaliteit is lastig te duiden. Het gaat om meer dan het tellen van jongeren met een ‘drugsantecedent’. Het gaat ook om de aantrekkingskracht van de illegale drugswereld. En om de normalisering van het verschijnsel dat met drugs veel geld te verdienen valt. Dat blijkt voor velen

geen probleem: een groeiende groep jongeren verdient geld met drugscriminaliteit en glipt op jonge leeftijd al ver dat criminele milieu in (Broekhuizen, 2021; Adjiembaks en Boer, 2020; Weijers, Ferwerda en Roks, 2021a, b; Ferwerda e.a., 2021). Er ligt geen taboe of terughoudendheid op, zo lijkt het.

Hoewel over de hele linie in de afgelopen decennia de jeugdcriminaliteit is afgenomen¹⁵, bestaan er ernstige zorgen over de verharding van een groep jongeren in ons land, vooral wonend in kwetsbare wijken. In kader 1 geven we een overzicht van een aantal recente onderzoeken. We zien een verontrustende stijging van het aantal jonge minderjarigen dat betrokken is bij ernstige criminaliteit, waarbij er dan vaak een link is met drugscriminaliteit.

De problemen van die kleine groep zijn ernstig. De criminele carrières die deze jongeren doormaken passen niet in het traditionele beeld van een soort van glijdende schaal van eerst kleine feitjes, waarbij we standaard met een waarschuwing, boete of Halt-afdoening het gedrag konden bijsturen, geleidelijk opbouwend naar zwaarder, zowel in delicten als in straffen. Het is al heel jong goed mis.

De drugswereld kan voor sommigen gewoonweg een aantrekkelijke en alternatieve vorm van 'sociale stijging' zijn (of in ieder geval een bron van gemakkelijke inkomsten op het eerste gezicht). Er lijkt daarbij sprake van 'normalisatie' van het dealen van drugs onder/door jongeren. *"Ik wist niet dat het zo erg was, veel andere mensen in de wijk doen het ook"*, aldus een twintigjarige die voor drugsdealen voor de rechter stond.¹⁶

Kader 1:

Recente onderzoeken naar jeugdcriminaliteit en drugs

Landelijk

- In zijn jaarverslag over 2020 constateert het Openbaar Ministerie dat het aantal minderjarigen dat in 2020 verdacht werd van een ernstig geweldsmisdrijf met 17% is toegenomen ten opzichte van 2019 (OM, 2021).

- “(D)rugs- en wapenincidenten met een jeugdige verdachte (zijn) sterk geconcentreerd in een klein aantal buurten. (D)e algemeen dalende landelijke trend (geldt) niet voor deze type delicten.” (Laan e.a., 2021: p.16)
- “Er is geen sprake van ‘verjonging’ van de jeugdcriminaliteit in het algemeen, maar wel onder een zeer kleine groep jongeren die zich schuldig maakt aan ernstige misdrijven.” (Weijers e.a., 2021b: 264, 265)
- “Mogelijk is er een samenhang waarbij dealen in drugs, wapengebruik en ernstig geweld zich concentreert bij specifieke groepen jongeren (zie ook Weijers et al., 2021), maar vanwege de aparte registratie van dit type feiten in de systemen is dit (vooralsnog) niet duidelijk. Hoewel het absoluut gezien om kleine aantallen gaat, betreft het wel ernstige misdrijven en is daarmee een zorgelijke ontwikkeling.” (Laan, e.a., 2021: p.27)
- “De politie registreerde (landelijk) in 2019 ruim 18.000 minderjarige verdachten. Van de minderjarige verdachten in 2019 was ongeveer 5% betrokken bij een drugsdelict.” (Peeck e.a., 2021: p.8)
- “Wij constateren dat er onvoldoende zicht bestaat op het proces waarbij een (zeer) kleine selectie van jonge veelplegers uitgroeit tot harde, geroutineerde criminelen.” (Weijers e.a., 2021a: p.20)

Lokaal

- “Het aantal van drugsmisdrijven verdachte minderjarige jongeren (<18 jaar) is (in de gemeente Utrecht) sterk toegenomen tussen 2016 en 2020 (van zeven naar dertig). (..) Met name 18-25-jarigen (worden in Utrecht) verdacht (van handel in harddrugs) (46%) gevolgd door 25-35-jarigen (25%).” (Broekhuizen, 2021: p.23)
- “Sommige wijken (in Utrecht) kenmerken zich door acceptatie en normalisatie van drugscriminaliteit bij burgers. Heel soms omdat zij meeprofiten van de handel. Maar veel vaker omdat ze menen er weinig aan te kunnen doen en er weinig directe last van (zeggen te) ondervinden.” (Broekhuizen, 2021: p.22)
- “Er lijkt (in Amsterdam) niet zozeer actief geronseld te worden door criminele drugsnetwerken: de instroom van jonge aanwas gaat veel

vaker via het eigen netwerk. Loyaliteit en wederzijds vertrouwen lijken hierbij centraal te staan.” (Peeck e.a., 2021: p.40)

- Het jaar 2021 was een recordjaar qua uithalers in de Rotterdamse haven; in september werden in twee weken tijd 110 aanhoudingen verricht. In heel 2021 zijn er vierhonderd aanhoudingen geweest. Dat is een toename van 42% met het jaar daarvoor. Het ging daarbij in totaal om 198 unieke personen, hetgeen betekent dat sommige personen meer dan één keer zijn aangehouden. Er is inmiddels een onderzoek gestart naar de achtergrond van de uithalers, waarvan velen een jeugdige leeftijd hebben (HARC, 2022).
- In Arnhem hebben schooldirecteuren contact gezocht met de gemeente (burgemeester Marcouch) om hen te helpen bij het terugdringen van drugscriminaliteit, waaronder het ronselen van jongeren, rond hun scholen (Tops en Tromp, 2020).
- Uit een onderzoek onder Zeeuwse scholieren bleek dat 4.1% te maken heeft gehad met criminele uitbuiting; één op de 25 middelbare scholieren is dus op een of andere manier gedwongen om criminele handelingen te plegen. Het meest genoemde delict waartoe scholieren werden gedwongen is het stelen en/of plegen van overvallen. Daarnaast komt het verhandelen van drugs veel voor (Ustüner e.a., 2022).
- In een onderzoek in Rotterdam onder bijna vijfhonderd eerstelijns professionals (wijkagenten, jongerenwerkers, leerplichtambtenaren) geeft bijna de helft van hen aan de afgelopen twee jaar in contact te zijn geweest met tenminste één jeugdig slachtoffer van criminele uitbuiting. Vaak gaat het om jongeren die vanwege hun leeftijd of licht verstandelijke beperking doelbewust worden geronseld en ingezet voor het plegen van criminaliteit, zoals druggerelateerde misdrijven of het afstaan van een pinpas voor het witwassen van geld (CKM, 2021).

Het is een grote hoeveelheid relevante noties, en toch weten we nog te weinig. Zo wordt naar het dealen door jongeren in de wijk maar weinig opsporingsonderzoek gedaan: dergelijke doorgroeiërs in de criminaliteit ‘zijn te groot voor de wijk(agent) en te klein voor de recherche’ waardoor ze onder

de radar carrière in de drugscriminaliteit maken (Weijers, Ferwerda en Roks, 2021a, b). We zien ook maar weinig probleemanalyses gericht op het willen begrijpen van de wereld rond de jonge drugscriminelen van nu en van het systeem dat hen de drugswereld in lokt. Ook het evalueren van wat lokaal werkt om jongeren uit de criminele scene te houden of te halen staat nog maar in de kinderschoenen.

De wetenschappelijke literatuur staat bol van de inzichten over criminele carrières en risico- en beschermende factoren in dat kader.¹⁷ Maar passen deze inzichten bij de huidige praktijk en als dat zo is, passen we ze dan toe? Hebben we praktische ervaringen waarop we verder kunnen bouwen met een stevige en geloofwaardige aanpak?

1.3 Dit verhaal

De makers van dit verhaal zijn in verschillende rollen bij deze problematiek betrokken, onder andere als burgemeester, beleidsmaker, onderzoeker en officier van justitie, en ook met verschillende achtergronden: met kennis van reclasseringswerk, rechtsgang, wijkproblemen, criminele (jeugd-)netwerkvorming en ook met zicht op de hulpverlening en innovatieve projecten rond en voor deze jongeren.

Vraag vanuit de SMV

De Stichting Maatschappij en Veiligheid bracht ons – in de vorm van een adviescommissie – samen, met als missie: denk na over de vraag ‘Wat zijn acceptabele en werkzame sociaal- juridische interventies voor jongeren die geld verdienen met drugscriminaliteit, maar die niet in beeld zijn als ‘zware jongens’, om hen uit de criminele drugswereld te trekken én hen meer perspectief te kunnen bieden op een regulier bestaan? Welke combinatie van grenzen stellen (repressie) en perspectief bieden (helpen) kan voor hen werken en verdient meer aandacht in ons land?’ De achtergrond van de commissieleden staat in de bijlage.

In de gesprekken die wij als commissie voerden, kwamen we al snel uit op enkele gezamenlijke waarnemingen. We zien dat professionals die zich op deze groep richten snel kunnen vastlopen, maar tegelijkertijd met hun werk ook laten zien wat er wél kan. Daar mag en moet naar onze mening meer gesprek over zijn, om de goede dingen aandacht en opvolging te laten krijgen. In dit rapport delen we een aantal van die waarnemingen.

Onze waarnemingen zijn gebaseerd op de ervaringen van de commissieleden, die vanuit een verschillende achtergrond te maken hebben met de problematiek van jongeren en drugscriminaliteit. We hebben voorts gesprekken gevoerd met andere ervaringsdeskundigen. En vanzelfsprekend hebben we kennisgenomen van actuele wetenschappelijke literatuur en van beleidsdocumenten.

In ons verhaal noemen we voorbeelden van interessante methodieken; sommige stippen we aan, andere behandelen we uitgebreider. Onze analyse is er niet op gericht om methodieken of aanpakken te beschrijven als 'recepten die alleen nog moeten worden toegepast'. Daarvoor verschillen concrete situaties te veel en dan zouden we de complexiteit van uitvoerings-situaties zeer onderschatten. Wat we wel doen is de onderliggende krachtlijnen beschrijven. Wat zijn de werkzame bestanddelen waaruit geput kan worden als men een aanpak wil vormgeven?

Met dit verhaal richten wij ons enerzijds tot de verantwoordelijke beleids-makers, zowel landelijk als lokaal. Tegelijkertijd richten we ons ook tot de lokale professionals die in hun dagelijks werk te maken hebben met jongeren die in de drugscriminaliteit zitten. Het een kan immers niet zonder het ander. Professionals in de uitvoering hebben ruimte nodig om hun werk goed te kunnen doen, maar ook randvoorwaarden waarbinnen ze kunnen functioneren. Van hen wordt actie-intelligentie verwacht en wij maken een diepe buiging voor al diegenen die erin slagen om die tot uitdrukking te brengen. Maar dat geldt evenzeer voor die bestuurders en leidinggevendenden die daarvoor de noodzakelijke context weten te creëren.

1.4 Minder drugscriminaliteit, meer perspectief

Onze analyse spitst zich toe op er wat er specifiek kan worden gedaan om de invloed en aantrekkingskracht van drugscriminaliteit op jongeren terug te dringen. Maar die inspanningen hebben alleen zin als die deel uitmaken van een bredere aanpak. Daar horen wat ons betreft in ieder geval de volgende twee activiteiten toe.

In de eerste plaats is beleid nodig dat is gericht op de terugdringing van drugscriminaliteit in Nederland en op de prominente plek die Nederland in de internationale drugswereld inneemt. Dat is een *conditio sine qua non* om de aantrekkingskracht van die wereld op jongeren te verminderen. Aanpakken van illegale import en/of productie van drugs, verstoren van handel en terugdringen van gebruik ('denormaliseren') horen daarbij. Daarvoor een aanpak ontwikkelen is niet het doel van deze analyse, maar we benadrukken het belang van inzet daarop. Er liggen inmiddels voorstellen voor een brede en langjarige aanpak (Noordanus e.a., 2020) en vanuit het ministerie van JenV zijn er structureel financiële middelen voor uitgetrokken (brief van de minister aan de Tweede Kamer van 4 oktober 2021). Ook het coalitieakkoord voor het nieuwe kabinet besteedt er veel aandacht aan.

Daarnaast is inbedding gewenst in een brede en stevige wijkaanpak, waarbij de aanpak van het Nationaal Programma Rotterdam Zuid een inspirerend voorbeeld kan zijn.¹⁸ Daaruit kunnen we leren hoe een lange adem georganiseerd kan worden en vitaal kan blijven: een termijn van twintig jaar die rust en perspectief biedt voor een wijkaanpak met urgentie. Er is een brede coalitie van partijen gevormd die actief onderhouden wordt tegen slijtage door een gezaghebbende programmadirecteur. Er is samenwerking met de rijksoverheid, die op cruciale momenten een verbindende rol kan spelen. Concrete doelstellingen worden zorgvuldig bijgehouden en geven richting aan het handelen. Dat alles wordt bij elkaar gehouden in een betrekkelijk losse structuur die vooral ruimte en richting biedt en die niet verlamd wordt door allerlei ingewikkelde discussies over bevoegdheden.¹⁹ Het zijn cruciale elementen, die niet allemaal exact gekopieerd hoeven te worden, maar die wel op een of andere manier aanwezig moeten zijn: zij vormen de grondslag, de humuslaag waarop een succesvolle aanpak van jonge drugs-

criminel ontwikkeld kan worden. Een dergelijke aanpak is bepleit vanuit grote gemeenten en de centrale overheid en zal de komende tijd in een aantal plaatsen verder ontwikkeld worden.

Terugdringing van de drugscriminaliteit kan ervoor zorgen dat de lokroep van deze wereld (en het daarin aanwezige geld) vermindert, een stevige wijk-aanpak zet daar een nieuw perspectief tegenover. Beide samen vormen die combinatie van repressie en preventie, van grenzen bewaken en perspectief bieden, die in ons verhaal centraal staat. Zij vormen de algemene context waarin specifieke inspanningen gericht op terugdringing van jongeren in de drugscriminaliteit succesvol kunnen zijn.

Ons verhaal spitst zich toe op die specifieke inspanningen en de hefbo-
men voor effectiviteit die daarvoor aanwezig zijn. We zien drie hefbo-
men en negen punten van aandacht, die we in de volgende hoofdstukken toelichten. Kader 2 geeft een overzicht.

Aan beleidsmakers en uitvoerende professionals leggen wij daarbij de volgende vraag voor:

Onze aanbevelingen geven aan welke condities cruciaal zijn voor een succesvolle aanpak. Zijn zij voor jouw situatie herkenbaar? Zijn zij in jouw situatie in voldoende mate aanwezig? Zo niet, wat zijn de consequenties daarvan? En waar en met wie kun je daar het gesprek over voeren?

Kader 2:

Ingrediënten voor een succesvolle aanpak

Hefboom A: Het belang van 'systemisch' werken

- Kijk breed, met een lange adem
- Heb een dragend verhaal
- Organiseer uithoudingsvermogen en rugdekking

Hefboom B: Versterk informatie en opsporing

- Zorg voor actuele en 'levensechte' informatie
- Organiseer lokale opsporing

Hefboom C: Preventie én repressie met gezag

- Verzeker inzet op beide fronten
- Wees geen zachte heemeester
- Creëer eervolle uitwegen
- Organiseer een justitiële functie in de buurt

2 Hefboom A: Het belang van ‘systemisch’ werken

De eerste hefboom is die van het ‘systemisch’ werken. Dat betekent niet minder dan dat het systeem waarin deze jongeren verkeren tot uitgangspunt wordt genomen en niet de overtreding die de individuele jongere heeft begaan. Dat is hooguit de aanleiding om in actie te komen. Zonder systeem-interventies is de kans op succesvolle verandering niet erg groot. Het betekent nogal wat als je dat wilt: breed kijken en een lange adem, een sterk en bindend verhaal ontwikkelen dat een coalitie van betrokkenen bij elkaar kan houden en ruimte en rugdekking geven aan onorthodoxe interventies. En dit alles zowel in de dagelijkse uitvoeringspraktijk – het dagelijks leven van jongeren in hun context – als beleidsmatig over de domeinen heen.

2.1 Breed kijken en een lange adem

Ongewenst gedrag begrijpen, in welke vorm dan ook, kan alleen door breed te kijken naar dieperliggende, soms niet direct zichtbare oorzaken. Het vergt aandacht voor de verschillende leefwerelden waar jongeren deel van uitmaken: gezin, wijk, school, vrienden. Maar we weten ook dat breed kijken tijd kost en ingaat tegen wat gangbaar is: het maakt in ieder geval geen standaard onderdeel uit van de wijze waarop de overheid misdaad bestrijdt.

De aanpak van jonge drugscriminelen vindt nu voornamelijk plaats in thematische hokjes: binnen de aanpak van ondermijning, veel voorkomende criminaliteit (VVC), jeugdoverlast, de jeugdzorg, etc. Maar wie bij de aanpak van veiligheidsvraagstukken enkel per incident of deelthema ‘op het individu’ gaat zitten slaat de plank mis, zo laat ook een recente analyse van een crimineel netwerk in Amsterdam Nieuw-West zien (Ferwerda e.a., 2021). Jonge drugscriminelen kunnen hard worden aangepakt door een rechter, maar de vraag wat er nodig is om deze jongeren weer een duurzame en legale toekomst te bieden, wordt te weinig gesteld. Hetzelfde geldt voor de vraag wel-

ke invloed zij op hun omgeving hebben. Ook na een veroordeling kunnen ze nog enorm veel negatieve impact hebben op jongeren daar, bijvoorbeeld omdat ze in afwachting van een uitspraak snel vrijkomen, of bij doorgroei in de misdaad ook na hun straf (die niet zelden status oplevert) nog op een negatieve wijze verbonden blijven aan 'hun oude woonbuurtje'. Wat schiet je dan eigenlijk op met zo'n aanpak?

Jeukwoord

Veel mensen krijgen overigens 'jeuk' van woorden als systemisch, systeemdenken etc. Het woord 'systeem' heeft snel een verkeerde associatie. Het klinkt alsof iets wordt benaderd vanuit het 'overheids-systeem' terwijl er juist het omgekeerde mee wordt bedoeld. Het gaat om de bereidheid de jongeren in hun context te begrijpen en het volle potentieel aan mogelijkheden te zien om stappen in de goede richting te kunnen zetten:

- Hoe ziet hun omgeving eruit en welke positieve en negatieve prikkels zijn er in de directe omgeving en in hun dagelijks leven?
- Hoe sluiten interventies aan op de beleving van de jongeren? Spreken ze aan, zijn ze geloofwaardig?
- En de grotere vraag: welke veranderingen in het hele systeem zijn nodig om het gedrag van jongeren positief te beïnvloeden?
- Behalve systemisch werken kan ook gesproken worden van context-gericht werken of programmatisch werken. Wat ons betreft wordt daar hier hetzelfde mee bedoeld.

De systeemvraag slaat ook op onszelf terug. We zijn immers als beleidsmakers en bestuurders ook deel van de oorzaak van het probleem, we hebben het met z'n allen zover laten komen. Hoe kan het toch dat deze problematiek in Nederland zo sterk ontwikkeld is? Een systemische benadering legt ook dit bloot en zal om erkenning vragen van deze verantwoordelijkheid. Dan gaat het niet alleen om het werken aan oplossingen, maar ook om de vraag onder ogen te zien: wat hebben wij zelf bijgedragen

We weten het wel: crimineel gedrag is altijd de resultante van wisselwerking tussen de persoon en de situatie waarin deze zich bevindt. Het straffen van daders kan dus nooit het enige antwoord zijn. In de totale strategie moet sprake zijn van een goed werkende combinatie van repressieve en (situatoneel) preventieve maatregelen (De Waard, 2020). Maar dat in de praktijk vormgeven is *a hell of a job*. Er is een lange adem voor nodig.

Het gaat bij systemisch werken altijd om een concreet vraagstuk als begin. Zo werd bijvoorbeeld in Amsterdam recent ingezoomd op de Wildemanbuurt (Ferwerda, 2021). Deze buurt omvat maar een paar straten in Amsterdam met ongeveer 5000 inwoners, maar hier was de vaststelling dat meer zicht moest komen op het lokale én het bovenlokale krachtenspel waar jongeren in die wijk mee te maken hebben: “Als er geen oog is voor de bovenlokale netwerken die hen aantrekken, is van de aanpak in de wijk minder succes te verwachten.”

Maar ook de recente ‘drugs-uithalersproblematiek’ in de haven van Rotterdam kan startpunt zijn voor een systemische benadering. Wie zijn deze uithalers, waar wonen ze? Wat weten we over hen? In welke dynamiek groeien zij op? Want ook het uithalersvraagstuk is natuurlijk allesbehalve een geïsoleerd probleem van individuen.

Het gaat erom dat mensen en organisaties rond het vraagstuk gaan samenwerken. Dat is hier de kern. Dat een effectieve coalitie ontstaat, waarin scholen samenwerken met zorginstellingen en met de politie. Het gaat zowel om formele als informele netwerken. Als moeders het helemaal zat zijn dat hun kinderen geconfronteerd worden met negatieve invloeden in hun woonwijk, zijn zij onderdeel van de effectieve coalitie, daar zit veranderkracht.

Probleem is dat dit niet overal vanzelfsprekend is en soms ook behoorlijk tegendraads. We moeten beseffen dat er bij inzet op deze problematiek op meerdere manieren tegen de stroom in moet worden gewerkt:

- omdat het vraagstuk een *hotspot* benadering nodig heeft en de andere wijken, groepen of professionals dus minder aandacht krijgen;
- omdat er bij dit probleem sprake is van wegloop- en weggijk gedrag, ook bij professionals: ‘ik ben er om te helpen en vertrouwen te winnen, niet om politieagent te spelen’ of: ‘het is niet de bedoeling dat in onze gemeente sociaal en veiligheidsdomein gaan samenwerken’;

- omdat criminelen op het eerste gezicht niet 'sympathiek' zijn;
- omdat ik geen informatie mag delen vanwege de AVG;
- omdat ik niet weet waar ik allemaal in terecht kom als ik echt in deze casus duik. Op wie of wat kan ik dan in mijn organisatie terugvallen? Word ik beschermd als het nodig is?

De meeste positieve stappen hierin worden op dit moment gezet in kleinere projecten, in pilots, in hotspots. En we zien in toenemende mate gemeenten in het sociaal domein zoeken naar 'normaliseren': hoe kunnen we zo werken dat jongeren niet naar Jeugdzorg of de gevangenis hoeven, maar binnen onze gemeenschap opgroeien met een legale en duurzame toekomst. Hoe kunnen we steeds beter 'doen wat nodig is'?

Aanbeveling 1: Breed kijken en een lange adem

Overstijg de aandacht voor het individu:

- Problematiseer het gehele systeem waardoor jonge drugscriminellen crimineel gedrag vertonen;
- Zorg dat je de onderliggende (wijk/gezins/groeps)-dynamiek leert kennen;
- Weet dat dit enorm moeilijk is en dat je daarbij móet samenwerken met jongeren en hun sociale omgeving;
- Overstijg in die aanpak thematische hokjes (jeugdzorg, opvoeding, strafrecht, sociaal domein);
- En neem de tijd, maar werk doelgericht.

2.2 Een dragend verhaal

Professionals die zich richten op jongeren die in het drugsmilieu zijn beland, voelen om zich heen lang niet altijd de urgentie om extra stappen te maken. Wél als zij naar de doelgroep kijken, maar niet als zij hun collega's of leidinggevenden in de ogen kijken. Dit was een belangrijk onderwerp in de verkennde interviews die wij voerden.

De professionals die wij spraken gaven aan geen behoefte te hebben aan nieuwe methodieken of interventies op dit front. Als problematischer wordt het ontbreken van een systematische benadering ‘erboven’ ervaren: het ontbreken van een goed en stevig verhaal van wat er in een bepaald werkgebied – een wijk, een gemeente, een arrondissement/regio, ons land –, aan de hand is, waarin professionals kracht kunnen vinden om vanuit te werken. Een verhaal ook dat krachtig wordt uitgedragen door leidinggevendenden, met als boodschap: richt jij je als professional op dit doel, dan doet jouw werk ertoe en ik zal je als leidinggevende/bestuurder steunen als het moeilijk wordt.

Zonder een dergelijk ‘verhaal’, en zonder de positionele rugdekking om daarop te mogen (moeten) werken, lopen professionals gemakkelijk vast in de zwaarte van casuïstiek die er vaak onder hangt. Het gaat altijd om situaties die niet passen in bestaande kaders. Het gaat om jongens die ‘te klein zijn voor de opsporingsteams’, maar te lastig voor de wijkagenten, jongerenwerkers, hulpverleners, scholen, zorg- en veiligheidshuizen als die het vanuit hun eigen professe moeten oplossen.

Het verhaal is de drager, en is nodig om de gewenste en noodzakelijk activiteiten in gang te kunnen zetten, maar vooral ook om die vol te kunnen houden. Bestuurders onderschatten hun rol in het systeem hierin: zij zijn degenen die voluit de focus van dit verhaal moeten bewaken en bereid moeten zijn een continue stroom van hindernissen uit de weg te ruimen.

Voor professionals betekent het dat er gelijktijdig aan versterking van sociaal perspectief en aan terugdringing of afsluiting van de ‘verkeerde route’ moet worden gewerkt. Gelijktijdig, dat is niet per se gezamenlijk. Het afsluiten van de verkeerde route is vooral het werk van de wetshandhaving. OM, politie (en daarachter ook instituties als de rechter en de reclassering) kunnen op dit vlak veel betekenen als men bereid is om daar de juiste energie (en activiteiten) in te stoppen. Het versterken van het perspectief is vooral het werk van de (lokale) overheid en de publieke organisaties die daartoe gerekend kunnen worden (zoals de scholen, de woningbouwcorporaties, het jongerenwerk, de maatschappelijke werkers, de opbouwwerkers).

Er zijn maar weinig voorbeelden van hoe die beide kanten van de realiteit in één verhaal of aanpak *samen* aandacht krijgen. Dát lijken echter wel de

voorbeelden te zijn van praktijken die inspirerend hebben gewerkt. We spraken met verhalenvertellers en inspiratoren uit verschillende hoeken.

- Zo geeft Bart Nitrauw, officier van Justitie in Utrecht (en deelnemer in onze werkgroep), aan, hoe hij zelf steun heeft ervaren in het regioplan ondermijning van Midden-Nederland en in zijn functie als Officier 2.0 en de daaraan gekoppelde positionele rugdekking voor een aanpak van drugsdealers in Utrecht waarin beide sporen samen komen;
- Spraken we in Zaanstad onder andere met twee ervaren casusregisseurs die zich als pitbulls en met een 'manager die het belang van hun werk begrijpt', inzetten voor de ruim twintig jongeren die in hun aanpak geprioriteerd zijn. Voor deze regisseurs is het cruciaal dat de burgemeester actief uitdraagt dat hun werk ertoe doet, dat investeren in jeugd topprioriteit is, om vanuit 'hun verhaal' en werk ook anderen te inspireren om mee te doen;
- Kijken we met waardering naar de inzet van burgemeester Marcouch (van de gemeente Arnhem) die opkomt voor de waarde van 'de pedagogische wijk': de wijk als plek waar jongeren die kwetsbaar zijn, en die bijvoorbeeld dreigen af te glijden richting misdaad, intensief via jongerenwerk begeleid worden naar school en werk, met als nodig ook straf als onderdeel van dat traject;²⁰
- En horen we vanuit Tilburg dat daar de zogenaamde PACT-aanpak in drie aandachtswijken, met een perspectief van twintig jaar, voor een 'safe haven' zorgt (ook) voor professionals die zich bezighouden met ondermijningsvraagstukken, omdat zij daarbinnen gemakkelijk kunnen aanhaken op het kernthema van alle partners in de aanpak, namelijk goed opgroeien in de wijk.

Aanbeveling 2: Een dragend verhaal

Het verhaal is de bindende factor in samenwerking:

- Maak mensen verantwoordelijk voor het maken en onderhouden van dat 'dragende verhaal';
- Zorg dat er gedegen analyse aan ten grondslag ligt én dat het weet te inspireren;
- Het is de basis voor èchte samenwerking en dat is niet hetzelfde als alles samendoen.
- Bundel de krachten van formele én informele netwerken (b.v. van moeders), zowel in de analyse als in de aanpak;
- Een dragend verhaal schept ruimte voor een lange adem.

2.3 Uithoudingsvermogen en rugdekking

Bij de groep die we voor ogen hebben – de jongeren die al geproefd hebben aan geld verdienen met drugscriminaliteit - zijn soms onorthodoxe interventies nodig. Daar horen uithoudingsvermogen en commitment bij. We hoorden over interessante voorbeelden:

- Een jongerenwerker die een jongen 'gewoon' thuis ging ophalen toen hij niet kwam opdagen bij een activiteit. Om het waarom te horen, te wijzen op verantwoordelijkheid, maar ook te laten merken dat zijn bijdrage ertoe doet;
- Een officier die een brief schrijft aan een jongen die net door de rechter werd bestraft maar in zijn ogen meer hulp aangeboden moet krijgen om de criminele wereld te kunnen uitstappen. De officier vraagt *op persoonlijke titel* of hij *met hem* daarover in gesprek wil;
- Een begeleider van ex-gedetineerden die alles op alles zet om te zorgen voor een nieuwe woning voor een jongen, zodat hij niet terug hoeft naar de noodopvang;

- Een reclasseringswerker die meegaat naar de intake van een behandeling en ook naar een sollicitatie voor een stageplek om zijn cliënt te ondersteunen en te motiveren.
- De inzet van jongeren 'van de straat' als 'geloofwaardige boodschappers', zoals in Amsterdam bijvoorbeeld wordt gedaan, omdat jongeren die in de drugswereld zitten zich mogelijk meer aangesproken voelen door wat ervaringsdeskundigen hun te melden hebben²¹.

Deze professionals kleuren buiten de lijntjes op een manier die de jongeren op een positieve manier hebben geraakt. De keerzijde ervan is dat niet alle collega's van deze werkers dit begrijpen en het soms zelfs onacceptabel vinden. Waarom regelen we bijvoorbeeld wel met spoed een woning voor 'deze ex-gedetineerde', terwijl andere starters op de wachtlijst blijven? En hoezo krijgt 'deze jongen' speciale hulp bij het vinden van een baan? Wie zegt dat dit mag, dat het zelfs gewenst is?

Professionals die op deze fronten presteren zijn zonder rugdekking van een leidinggevende enorm kwetsbaar.²² Velen van hen raken gefrustreerd, stoppen met hun werk wanneer die rugdekking ontbreekt; of worden zelfs ontslagen: het zijn doeners die vaak als te eigenwijs worden ervaren. Onze boodschap is echter: denk na over hoe je hen steunt, want zonder dit type frontlijnwerkers die de naïviteit voorbij zijn en durven te doen wat er voor deze groep toe doet, ben je veel van de jongeren die hebben geroken aan de wereld van het snelle drugsgeld kwijt.

Aanbeveling 3: Uithoudingsvermogen en rugdekking

Organiseer uithoudingsvermogen en rugdekking in de aanpak:

- Geef ruimte aan gedreven professionals, juist als zij onorthodox (dat wil zeggen lastig) zijn;
- Weet wie dat zijn: wie zijn de frontlijnprofessionals op wie je kunt varen?
- Geef hen rugdekking (d.w.z. steun ze op beslissende momenten);
- Zorg ook voor bescherming, zodat professionals het volhouden in deze moeilijke context.

3 Hefboom B: Versterk informatie en opsporing

Er is structurele behoefte aan actuele en precieze informatie over wat er gebeurt in het systeem waarin jongeren verkeren en wie en wat daarin een cruciale rol spelen. Daar ontbreekt het nog te vaak aan. Ook al omdat er te weinig serieus opsporingsonderzoek wordt gedaan naar drugscriminaliteit op wijkniveau (immers: te groot voor de wijkagent en te klein voor de recherche). Politieactie is hier cruciaal want elk rechercheonderzoek is ook een inijkoperatie in de criminele wereld; vergaren van informatie is vaak mischien nog wel belangrijker dan de grootschalige politie-interventie zelf. Als de informatie maar gedeeld wordt met anderen en leidt tot een gezamenlijke operationele aanpak, met slimme combinaties van preventief en repressief optreden.

3.1 Levensechte informatie

Aansluitend op het voorgaande is het belangrijk om vast te stellen dat de problematiek van doorgroeiers in de drugswereld “te overzien” is, in de zin dat zij niet overal speelt, maar vooral in specifieke wijken. De problematiek daar kan in kaart worden gebracht met behulp van sociale en criminele netwerkanalyse:

- In Amsterdam heeft Bureau Beke, samen met analisten van de politie, een analyse van de criminele netwerken in de Wildemanbuurt gemaakt (Bureau Beke, 2021),
- In Utrecht is de wereld van specifiek de cocaïnenetwerken beschreven in een integrale veiligheidsanalyse (Broekhuizen, 2021),
- In Tilburg zijn er voor twee wijken in die stad analyses gemaakt van de sociale impact van de in die wijken wonende zwacri-subjecten²³ (personen die in de afgelopen jaren de aandacht hadden van de recherche), inzoomend op drie kernthema's: jeugd, drugs en criminele families (2019 en 2021, vertrouwelijke politierapportages),

- In Den Helder wordt in het kader van het project 'No rising stars' gewerkt aan het verkrijgen van een beter zicht op de lokale deal-netwerken en welke jongeren daarbinnen opvallen (Gemeente Den Helder, 2020).

Wat we in die praktijken zien, is hoe belangrijk het is om de dynamiek te tonen van zowel de kant van het 'grote gevaar' (wie zijn in deze wijk de criminelen die zich ook op die manier laten zien in de wijk: wie pochen met geld bv) en van hoe dat samenkomt met de jongeren die ontvankelijk zijn voor de aantrekkelijkheid van snel geld verdienen, en erin mee (willen) doen. Door dat krachtenspel te duiden, ontstaat er in de wijk een gesprek over hoe de jeugd in de wijk meer beschermd kan worden tegen het gevaar van misdaad en wie daarin noodzakelijke partners zijn. Daarvoor is het wel van belang dat de analyses zoveel als mogelijk openbaar worden gemaakt.

Dit duiden van 'de criminele dynamiek' in woonwijken kan helpen bij het stellen van duidelijke doelen. Er ontstaat als het ware gaandeweg een verbindende 'noemer', waardoor wijkprofessionals met elkaar in gesprek raken over hoe preventie en repressie aan elkaar gelinkt zijn. 'Groeit onze jeugd wel veilig op', is zo'n verbindend thema. Dán gaat het over de twee kanten van de aanpak, repressie en preventie, die op institutioneniveau los van elkaar aandacht krijgen. We zien in de voornoemde gemeenten hoe dat bijvoorbeeld kan bijdragen aan:

- een meer gerichte politieaanpak van criminele 'rolmodellen' waar veel jeugd omheen hangt;
- discussie in de districtelijke stuurploeg over 'hoezo is deze jeugdgroep al jaren geen onderwerp van de recherche' (oftewel: moet het belang van de wijk niet ook meewegen bij de keuze op wie we de recherche inzetten?);
- zicht op de rising stars; een vergeten groep jonge mannen die op weg is carrière te maken in de misdaad maar ondertussen ook een negatief rolmodel is voor de opgroeiende jeugd in de wijk;
- de benodigde financiële middelen voor meer sociale projecten in de wijk;
- woningcorporaties die juist investeren in sociale projecten in straten waar veel zorgen zijn over de combi van kwetsbare gezinnen, veel jeugd en tegelijkertijd nabije criminelen;

- een gezamenlijk pleidooi vanuit de wijk voor meer fte jongerenwerk voor specifiek de jonge straatjongens;
- agendering van criminele families ook uit die wijk in de gemeentelijke 'criminele familie'-aanpak...etc.

En toch, dit gezegd hebbende, het op wijkniveau beschouwen en beschrijven van de impact van criminele netwerken is zeker niet heel gebruikelijk.²⁴ Geografische analyses zijn er wel al jarenlang – denk aan dashboards die met veiligheidspartners worden gevuld voor incidentanalyses per gebied - maar voor wat betreft het thema georganiseerde misdaad wordt geografisch meestal niet verder ingezoomd dan tot op het districtsniveau. Vanuit de aard van de georganiseerde misdaad is dat op zich niet heel vreemd. Vaak stijgt deze ver boven het wijkniveau uit en heeft het een regionale, landelijke of zelfs ook internationale component in zich. Benaderingen per zaak of per 'criminele wereld' of 'fenomeen' liggen dan meer voor de hand.

De laatste jaren groeit echter de behoefte aan grip op hoe criminelen zich manifesteren in wijken, of zelfs op nog specifiekere gebieden: op straten bijvoorbeeld, of op bedrijventerreinen. Dergelijke geografische analyses worden bijvoorbeeld uitgevoerd en ingegeven door angst voor hoe criminelen met hun gedrag – gepoch met rijkdom bijvoorbeeld – mogelijk jongeren of andere kwetsbare wijkbewoners de verkeerde kant uittrekken. Soms speelt mee dat bepaalde gebieden geïnfilterd worden door louche vastgoedeigenaren – denk bijvoorbeeld aan het Wallen-gebied in Amsterdam waar het immense Emergo-project werd opgezet om het tij te keren.²⁵

Vanuit de in het algemeen steeds bredere alertheid op het thema ondermijning, stellen wijkprofessionals in toenemende mate vragen. Hun *structurele* behoefte aan *actuele* informatie neemt toe; zij willen weten wat er *bij hen* speelt. Tegelijkertijd zijn de antwoorden op dergelijke vragen niet altijd makkelijk 'nabij'. Ten eerste omdat veel researchewerk op zwaardere criminelen wordt uitgevoerd door rechercheurs die buiten het eigen district werken. Ten tweede omdat het researchewerk in algemene zin steeds verder af is georganiseerd van de basisteams, waardoor de wijkagenten – die kennis hebben van de straat (van Leiden en Ferwerda, 2021) - niet gemakkelijk in

gesprek komen (en blijven) met hun collega's in de opsporing of met hen die werkzaam zijn bij de informatieorganisatie.²⁶

En, zoals één van onze gesprekspartners het formuleerde:

“Voorkom dat een half jaar tien analisten gaan ploeteren en iets opleveren dat drie maanden later in de districtelijke stuurploeg wordt besproken. Dan zit je met alweer verouderde informatie. En als er dan bovendien geen capaciteit wordt vrijgemaakt om ermee aan de slag te gaan (of zo weinig dat het niet uit de verf komt), schiet je er helemaal niets mee op. En dat leidt dan weer tot frustratie en tegenzin om het nog een keer te doen, als de capaciteit er wel is.”

Aanbeveling 4: Levensechte informatie

Organiseer 'creatieve contextanalyses':

- Breng systeem- en straatinformatie bij elkaar (vanuit de politie, de gemeente en andere achtergronden);
- Dat is niet alleen bureauwerk, maar vooral ook werk 'daarbuiten' (gesprekken met jongeren, ouders, professionals etc.);
- Maak een levende analyse, die aanzet tot handelen;
- Die analyse is nooit 'af': zorg dat deze actueel en precies blijft.

3.2 Lokale opsporing

Opsporingsonderzoek is essentieel om te kunnen begrijpen wat er speelt; om een beeld te krijgen van drugsnetwerken waar jongeren deel van zijn. Dat weten we wel. Maar zetten we het ook zo in? En wie maakt zich hier hard voor? Vooralsnog is opsporingsonderzoek doen 'in het belang van de opgroeiende jongeren in een woonwijk', of 'om een opvoedkundig punt te maken richting kwetsbare meelopers', in ieder geval ongebruikelijk. Dergelijke argumentatielijnen spelen slechts een zeer kleine rol bij beslissingen over hoe researchcapaciteit wordt ingezet. Researchcapaciteit is immers schaars. Lokale 'drugsdealertjes', en zelfs ook drugsuithalers in de havens en jongeren die meehelpen in drugslabs, worden vanuit de enor-

me waslijst van potentiële grotere criminelen om te onderzoeken vaak als te klein of als 'buiten de scope' gezien.

Het leidt tot een situatie waarbij we vaak niet verder komen dan het geven van boetes, en we geen beeld opbouwen van de sociale dynamieken die er zijn en waarin de jongeren in mee zijn gezogen. Het concept van 'Recherche light' kan dan een interessante keuze zijn (Ferwerda e.a. 2013, p.67). Dan worden er op bepaalde crimineel actieve jongeren wel bijzondere opsporingsmiddelen ingezet, maar die zijn primair gericht op intel-opbouw. Of daarna strafrechtelijk 'alles uit de kast' moet worden gehaald is een kwestie van beoordeling per geval, in afstemming met de mensen van 'blauw' (de uniformdienst in de wijk).²⁷

Hoe het ook anders kan

Een inspirerend voorbeeld van een gemeente met veel jonge drugsdealers.

“We hebben nagedacht over de vraag hoe het basisteam met zo min mogelijk capaciteit zicht kon krijgen op alle dealers in de stad. Daaruit is een nieuwe opsporingsmethode ontstaan die zeer effectief bleek. Met de verzamelde gegevens konden we de benodigde capaciteit krijgen om gericht in te zetten op de juiste jongens. Want het getouwtrek om capaciteit is waar het om draait bij de opsporing. Hoe concreter je kunt maken dat deze inzet ertoe doet, hoe meer je voor elkaar krijgt. Maar bij deze problematiek gaat je dat nooit lukken vanuit de bestaande structuur.”

“Met deze opsporingsmethodiek kregen we ook zicht op een soort telefooncentrale die je 24/7 kon bellen voor cocaïne en heroïne. De indruk bestond dat daar een grote man achter zat, die onderdeel was van een familie die in beeld was voor een criminele familieaanpak. Zijn naam zong al lang rond in de stad, als degene die achter veel dealers

zat. Dat was een maatje te groot voor het basisteam. Ik heb toen een groepje mensen bij elkaar geroepen om een vervolgplan te maken: twee basisteams, een team van de DRR en de lokale DR die iets wilde met de aanpak van criminele families. Je moet het gewoon doen. We zaten toen met z'n allen in één hok. Overleggen en besluiten wie wat gaat doen. Dat vond ik één van de mooiste momenten in mijn carrière. Dit is later bij de politieleiding gebruikt als voorbeeld van interne samenwerking.

Het onderzoek naar de telefooncentrale is opgepakt door de DR en DRR samen. Inderdaad bleek dat de persoon achter die centrale af en toe belde op een speciale lijn met de grote baas. En zo hebben we hem gepakt. Bij die grote baas werd € 30.000,00 cash, een vuurwapen en 3,5 cocaïne, 3 kilo heroïne en 1 kilo mdma gevonden toen hij werd aangehouden. Hij heeft 6 jaar gevangenisstraf gekregen en een ontneeming van bijna een ton.”

Aanbeveling 5: Lokale opsporing

Rechercheonderzoek naar lokale netwerken van jonge drugscriminelen is cruciaal:

- Burgemeesters moeten hier samen met gebiedsofficieren en de politie keuzes in maken;
- Speciale rechte teams met vaste officieren van justitie zijn nodig (en laat ze los van stuurploegen aan de slag te gaan);
- Ondersteun de politie, met aanvullend sociaalwetenschappelijk onderzoek, met steun in projectmatig werken, met aanvullende informatie van professionals.

4 Hefboom C: Preventie én repressie met gezag

Intelligence helpt bij het richten van onze aandacht. Die schijnwerper erop is nodig. Tegelijkertijd – en dat is lastig – laat het vervolgens op het niveau van het individu vooral zien hoe moeilijk bepaalde problemen in elkaar steken. Lang niet altijd is duidelijk te onderscheiden of iemand nu dader of slachtoffer is; vaak is men beiden (Divosa, 2022). Vaak is rond de tieners en twintigers die in de drugswereld terecht zijn gekomen al regelmatig jaren intensieve (gezins-)zorg ingezet. Met aanvullend daarop Halt-afdoeningen en boetes reagerend op incidenten. Wat kunnen we dan nog? Wat kan voor deze jongen wél het verschil gaan maken? Hier komen we in onze ogen bij de kern van het vraagstuk: hoe preventieve en repressieve activiteiten te combineren?

Repressie vindt per definitie achteraf plaats en omvat een perspectief van (idealiter) *proportioneel* straffen. Preventie staat aan de andere kant van het spectrum – het wil voorkomen. De twee hebben elkaar nodig. We spreken ook wel van *Preventie én repressie met gezag*. Het uitgangspunt daarbij is: ‘repressie zonder preventie is eindeloos, preventie zonder repressie is tandeloos’ (Noordanus e.a. 2021). Wij merken dat het eerste deel van deze uitspraak vrijwel algemeen geaccepteerd is, dat geldt veel minder voor het tweede deel. Welke combinaties van preventie en repressie zijn eigenlijk mogelijk? Daarover bestaan nog veel vragen.

4.1 Verzeker inzet op beide fronten

Het is interessant om de gradaties van interveniëren op een rij te zetten, ook om ieders rol goed te kunnen plaatsen. We komen tot het model dat in kader 3 is weergegeven. Het is geen ‘hogere wiskunde’, maar een steun voor het denken. Met in het overzicht van boven naar onder de gradaties van ingrijpen van algemeen preventief naar individueel repressief, met alle

combinaties van repressie en preventie daartussenin. Hoe 'steviger' zaken in het strafrecht terecht komen (dat wil zeggen: naar onder schuiven in dit model) hoe individueler de aanpak wordt en hoe dominanter de repressieve interventie. Interventies in de justitiële sfeer gaan altijd samen met meer preventieve activiteiten in het sociale domein.

Kader 3: niveaus van interveniëren

Sociale domein		Generiek/collectief	
Soort combinatie	Justitiële domein	Sociale domein	
Actieve preventie	Bv. justitie in de buurt, aanwezige wijkagenten	Bv. wijkaanpak, jongerenwerk, actieve rol scholen, burgerinitiatieven	
Reactieve preventie	Bv. opvoedingsondersteuning	Bv. PIT, jongerenwerk	
Repressieve preventie	Bv. Halt, schoolverzuim	Bv. Group Violence Intervention, eervolle uitweg	
Preventieve repressie	Bv. enkelband, gebiedsverbod, Ji's, voorwaardelijke sancties, toezicht	Bv. multi-disciplinair toezicht, Group Violence Intervention, eervolle uitweg	
Repressie	Bv. 'kaal'opsluiten, 'kale boete'	Bv. re-integratie na detentie, eervolle uitweg	

Strafrecht
Individueel

Per jongere en per situatie moet nagegaan worden wat de juiste interventie is en wie daarbij nodig zijn. In de eerste kolom staat wat voor soort combinaties van repressie en preventie onderscheiden kunnen worden, de tweede kolom geeft aan welk repressief repertoire daarbij hoort en de derde kolom geeft voorbeelden van passende preventieve activiteiten. Sommige van die activiteiten kunnen voor meerdere combinaties relevant zijn. We lichten een aantal van die voorbeelden hieronder verder toe. Gebruik van dit schema kan nooit een eenvoudige invuloefening zijn. Want hoe bepaal je wat gepast is in een bepaalde situatie? Dat vereist goede informatie (zoals in het vorige hoofdstuk geschetst), maar ook ervaring en precisie onder professionals. Bovendien zijn de maatregelen 2 t/m 5 ingrijpend en moeten zij door een rechtsstatelijke autoriteit worden getoetst, meestal een rechter of een officier van justitie.

‘Streng liefhebben’

Goede repressie heeft een preventief effect en goede preventie zal ook normerend werken, dat is de boodschap van deze manier van denken. Dat vraagt bijvoorbeeld om ander jongerenwerk, met meer inzet op die normering ook. Hoe doe je dat als jongerenwerker en hoe werk je hierop samen? Wat dat betreft verdient het beeld dat vaak nog van jongerenwerkers bestaat wel enige aanpassing. Er is – gekoppeld aan de jongeren die al jong in de georganiseerde drugscriminaliteit zitten – een nieuw soort werkers aan het ontstaan, dat in de relatie ook streng kan zijn (‘streng liefhebben’), een spiegel voorhoudt, corrigerend durft en kan optreden. Met als missie, zoals Mathijs Zwinkels, jongerenwerker en oprichter van ‘de Universiteit van de straat’, het treffend verwoordde:

“Geen correctie zonder connectie” (Mathijs Zwinkels).

In de kern gaat het om opvoedingsvraagstukken en kansen die je krijgt. De kans je een fatsoenlijke plek in deze samenleving te verwerven is niet voor iedereen gelijk, laat staan gemakkelijk. Hoe je dat ‘goed’ doet is sowieso lastig te beantwoorden. Maar ontwikkelingen van de afgelopen jaren nopen wel tot kritische reflectie.

Opvoeden is vanuit liefde en betrokkenheid grenzen stellen en perspectief bieden. Maar wat betekent dit dan in de praktijk voor deze jongens? Waar letten we op, hoe organiseren we ons als we zien dat in het gezin, op straat of op school dingen spaak lopen, hoe weten we of we goede dingen doen? Laat via interventies zien: we willen helpen en verbeteren, maar als je de fout in gaat word je gecorrigeerd en gestraft. In de communicatie moet dit telkens aan elkaar verbonden worden. Zoals in onderstaand voorbeeld van de *Group Violence Intervention* in Rotterdam.

Group Violence Intervention (GVI)

In Rotterdam is begin 2022 gestart met een nieuwe strategie in de aanpak van gewelddadige jeugdgroepen. Daarin staat grenzen stellen en perspectief bieden centraal. De aanpak is gebaseerd op een in Amerika ontwikkelde werkwijze, die in Europa eerder al in Malmö werd toegepast (De Koning, 2022; NNSC, 2015).

Loes van der Wees, officier van justitie in Rotterdam: “(we zetten) de spotlights op jongerengroepen en kansen bieden aan de jongens die nog best te verleiden zijn tot school, baan of hulpverlening. En dat we de echte bad guys eruit halen met gerichte ontmoediging. In Malmö analyseren ze wie de jongens zijn, roepen hen bij elkaar in een voetbalstadion en maken helder: We’ve got our eyes on you. We weten wat je doet, maar dit is onze boodschap: we willen niet dat je gedood wordt, we willen niet dat jij een ander doodt, we hebben een hulpaanbod waar je 24/7 gebruik van kunt maken en dit is het nummer. Maar ze zeggen ook: wie in overtreding gaat, roept een sanctie over zijn hele groep uit. Dus haalt de één rottigheid uit, dan krijgen zijn maten er ook last van. Zij komen op de lijst van preventief fouilleren, wie bij de reclassering loopt moet zich dagelijks melden, tot en met een boete voor een propje op straat gooien. Bijzonder hinderlijk. Elke keer opnieuw wordt die boodschap ingesleten. De ervaring is dat zo’n 90 procent van de mensen in die groepen op enig moment zich openstelt voor die hulpverlening.” (Secondant, 18 november 2021)

Professionals wisselen weinig uit over hun ervaringen op dit vlak. Iedereen is druk, en ingekapseld in eigen werkkaders. Hoe breed is bijvoorbeeld het (Amsterdamse) initiatief PIT bekend in ons land, het Preventief Interventie Team? Dit is een team van professionals die vroegtijdige hulp bieden aan kinderen die vast dreigen te lopen in hun sociale ontwikkeling op school en thuis (“denk aan een kind dat snel boos wordt, vaak ruzie maakt of grenzen of schoolregels overtreedt.”)²⁸ Hoewel zij zich enkel richten op kinderen van basisschoolleeftijd is hun benadering wellicht ook voor ‘ons’ vraagstuk relevant, als preventieve maatregel, maar wellicht ook als interventietype (in aangepaste vorm) voor oudere jongeren. Medewerkers van het PIT zijn op afroep beschikbaar bij zorgen over gedrag, ervan uitgaande dat kinderen dit gedrag vaak laten zien uit onmacht, omdat het ze bijvoorbeeld niet lukt om hun gevoelens op een andere manier te uiten. Zij kijken samen met ouders/verzorgers en de school hoe het kind het beste geholpen kan worden, na een uitgebreide analyse van het gedrag, met als focus waar is het kind goed in, waar kan het verder in groeien, en wat heeft het nodig om het beste uit zichzelf te halen? Het onderzoek wordt verspreid over 3 dagen van 4 uur en vindt plaats op de school van het kind.²⁹

De reclasseringsinstellingen in Nederland zijn een interessante bron van ervaringen als het gaat om het combineren van repressie en preventie. Zij verrichten enorm veel sociaal en preventief werk, maar doen dat in een ‘gedwongen kader’, dat wil zeggen dat er sprake is van een justitiële stok achter de deur. In het overzicht in kader 3 zit de reclassering met name in onderdeel 4: de preventieve repressie, en soms, bij activiteiten in het kader van wijkrechtspraak ook wel in het stuk ervoor: de repressieve preventie. We stellen vast dat die kennis van de reclassering over ‘preventieve repressie’ nog maar weinig gebruikt wordt voor het meedenken in de eerdere fasen. Toch zou dat waardevol kunnen zijn omdat juist zij zien waar repressieve maatregelen te weinig indruk maken op jongeren of preventie maatregelen tekortschieten in het voorkomen van ingroei in de drugscriminaliteit.

Gelukkig ontstaat er wel steeds meer het besef dat we ons hierop moeten organiseren. Met journalisten en wetenschappers die steeds meer levensverhalen delen van deze jongeren (en ze ook analyseren).³⁰ We leren, maar snel gaat het niet. Op lokaal niveau bestaat er bijvoorbeeld vaak nog

een grote afstand tussen afdelingen die zich met veiligheid en handhaving bezighouden en de afdelingen op het sociale domein. In de drukte van alledag weten ze elkaar slechts moeizaam te vinden maar soms is er ook sprake van grote en bewust in standgehouden afstand; dan zien zij elkaar als tegenpolen en niet als disciplines die elkaar iets te bieden hebben en kunnen ondersteunen (Divosa, 2022).

Aanbeveling 6: Verzeker inzet op beide fronten

Breng de werelden van repressie en preventie bij elkaar:

- 'Preventie zonder repressie is tandeloos, repressie zonder preventie is eindeloos'
- Op collectief (de wijk) èn op individueel niveau dient sprake van slimme combinaties van repressieve én preventieve maatregelen te zijn (schema 3);
- Laat zien: we willen helpen en verbeteren, maar als je de fout in gaat word je gecorrigeerd en gestraft. In de communicatie moet dit telkens aan elkaar verbonden worden.
- Wissel veel meer ervaringen uit: hier ligt (ook) een belangrijke rol voor de Rijksoverheid.

4.2 Wees geen zachte heemeester

Net als ouders hun kinderen niet *willen* straffen, maar dat soms wel doen als het nodig is, om de boodschap 'dit is ongewenst' goed over te brengen, is het ook rond de groep die we hier bespreken (en voor ons als samenleving) zoeken naar wanneer en hoe zo'n correctiemoment het beste werkt. Je wilt niet overreageren op eerste signalen van 'gewoon wat experimenteel gedrag'. Ieder heeft het recht om een beetje te rotzooien, en op die manier te leren. Tegelijkertijd zien we nu experimenteelgedrag op jonge leeftijd waarmee kinderen voor zichzelf zonder dat zij dat doorhebben al op jonge leeftijd slechte paden inslaan waar zij mogelijk nooit meer van los komen. Een appel stelen als experimenteelgedrag heeft een andere doorwerking dan het voor een dealer rondbrengen van drugs.

Tegen deze achtergrond is het de vraag of we de aanwezige momenten met opvoedkundige betekenis wel goed genoeg benutten. Wat doen we bijvoorbeeld als een wijkagent of leraar waarneemt dat sommige jongeren zich zichtbaar aangetrokken voelen tot geld verdienen met drugscriminaliteit en er veel zorgen zijn over iemands situatie thuis of op school? Wordt dit (voldoende) meegewogen als zo'n jongen voor een (relatief klein) strafbaar feit wordt aangehouden? En weegt dit mee in hoe we straffen en helpen? Hebben we het erover in de klas, met de ouders? Volgen we iemands ontwikkeling na een incident?

Juist op jonge leeftijd kan een intensieve aanpak goed uitpakken. Daar is vanuit de wetenschap veel over geschreven (zie bijvoorbeeld: Loeber en Farrington, 1998; Wientjes en De Kemp, 2007; Sampson en Laub, 2017). Maar doen we dat wel voldoende? Het resultaat van vroegtijdig signaleren en aanpakken laat zich namelijk moeilijk meten en dat is politiek niet sexy! En wie zijn er in een gemeente, een stadsdeel, een wijk in gesprek hierover?

Zorgwekkend is in ieder geval dat de betrokkenheid bij drugscriminaliteit er soms al heel jong insluipt. Het leidt tot contacten met oudere criminelen die leren dat de politie je vijand is en dat je vooral niet moet opvallen met je gedrag. Die leercurve op straat gaat ook op andere fronten stijl omhoog. We horen van wijkagenten die schrikken van de agressieve anti-overheid houding van jongeren, die worden uitgelachen wanneer jongeren met een kleine straf weer zo op straat staan, en lezen in verhoren dat minderjarigen zich al 'beroepen op hun zwijgrecht' en pronken met dure spullen.

Tegelijkertijd zien we dat veel van deze jongeren van wie we denken dat ze zwaar crimineel actief zijn nauwelijks rechercheaandacht krijgen. Wel bij een heterdaad aanhouding rond een geweldsdelict, maar niet of nauwelijks rond hun betrokkenheid bij georganiseerde drugscriminaliteit. Het leidt tot relatief 'simpele strafzaken' bijvoorbeeld omdat er wel een vuurwapen werd gevonden in de scooter van een jongen, maar er verder enkel wordt overgegaan tot inbeslagname en vernietiging, en men niet kan bewijzen dat het wapen van de jongen was waardoor hij er met een sepot 02, zonder straf, vanaf komt.

Wat voor indruk maken we hiermee? Wat 'doet' dit met deze jongen? De vraag werd onlangs ook hardop weer gesteld toen er in tien dagen tijd 110

mensen werden aangehouden in de haven van Rotterdam die verdacht werden van drugsuithalen, en die vervolgens met een boete van nog geen 100 euro weer op straat kwamen.

“Steeds zien we strafbladen met eenzelfde opbouw waarbij we met onze reactie niet verder komen dan boetes. Je leert die jongeren zo gewoon aan dat misdaad loont. Benoem als rechter dan dat je ziet dat iemand doorgroeit in de misdaad en dat je dat meeweegt in je oordeel.” zegt een betrokken Officier van Justitie.

Reclasseringsmedewerkers stellen zich op dit front in Nederland redelijk bescheiden op, maar zijn misschien wel juist op de meest interessante positie om een goed advies te kunnen geven over impactvol ‘op maat’ straffen. Kunnen we hen stimuleren een stevigere adviesrol te ontwikkelen specifiek op de jongste jongens die met één been in de drugswereld lijken te staan of die opvallen als ‘rijzende sterren’? Valt dit in te bouwen in de huidige werkwijze?

Daarbij is het goed om te beseffen dat veel van de lichtere strafbare feiten waarmee de jonge doorgroeiers in de drugscriminaliteit in beeld komen, nu afgedaan worden zonder een reclasseringsrapportage over de persoon van de verdachte. Vaak is de reclassering bij dat soort zaken dus niet betrokken en daarmee ook niet in een positie om de rechter te adviseren. Hier ligt een kans. Wellicht kan het OM bij deze jonge doorgroeiers vaker om een reclasseringsadvies vragen, ook wanneer zij verdacht worden van lichtere feiten. Bij welke zaken dat wenselijk is, moet op de ZSM-tafels worden afgewogen. Daar komen deze zaken immers langs. En ging het bij ZSM oorspronkelijk ook niet om het organiseren van ‘betekenisvolle interventies’?

Zo'n ontwikkeling kan misschien ook gesteund worden door de uitwerking van ‘sfeerverbalen’ door de politie. Sfeerverbalen schetsen de context van gegevens, zoals bekend bij de politie, die van belang wordt geacht om mee te nemen bij de beoordeling van een strafbaar feit. Zaken als antecedenten, iemands rol in een criminele groep, het maatschappelijk belang van de aanpak van een bepaald probleem. Met dergelijke sfeerverbalen wordt bijvoorbeeld al gewerkt bij veelplegers, sommige criminele jeugdgroepen,

enkele hardnekkige criminele families en de mobiele-bende-problematiek; ze zijn – voor zover wij kunnen overzien – nog nauwelijks benut voor de jonge doorgroeiers in de drugscriminaliteit.

Aanbeveling 7: Wees geen zachte heelmeester

Nieuwe criminele carrières vragen om een herijking van onze respons:

- Het signaal richting volhardende doorgroeiers (zonder motivatie tot verandering) moet zijn: drugshandel is niet langer een lucratief verdienmodel waarbij je wegkomt met een geldboete of werkstraf.
- Het verdient de voorkeur hen met snelrecht 'kaal' af te straffen. Los daarvan kan door de gemeente hulpverlening worden ingezet, bijvoorbeeld in het kader van re-integratie na detentie;
- Snel straffen (zo snel mogelijk na het incident) vergroot de impact ervan.
- Sfeerverbalen en reclasseringsrapporten zijn essentieel in het richten van de aandacht van OM en ZM op de jonge doorgroeiers. Ook bij lichtere feiten!

4.3 Creëer eervolle uitwegen

Soms staan jongeren open voor een 'eervolle uitweg' en accepteren ze ook hulp daarbij. Zie bijvoorbeeld het project 'Eervolle uitweg' in Amsterdam, waarbij overigens nadrukkelijk als eerste stap, voordat een jongere wordt geholpen bij het werken aan een betere toekomst, wordt geïnvesteerd in de 'harde confrontatie' met de negatieve kanten van zijn huidige keuzen:

"Ervaringsdeskundigen kunnen vertellen over de angst, het verdriet van ouders, het verraad door zogenaamde vrienden en de eenzaamheid die de drugshandel uiteindelijk bracht. Ook de consequenties van detentie en zelfs dood moeten dwingend aan de jongeren worden voorgehouden. Vaak realiseren zij zich ook niet dat zij de gevangene worden van het drugsmilieu waarin zij verkeren: als zij te ver in de schulden zitten of te bekend zijn geworden in het criminele drugs-

milieu heeft eruit stappen grote consequenties. Niet alleen door gezichtsverlies, maar ook vanwege de onveiligheid voor henzelf en/of hun omgeving."³¹

Ook Utrecht investeert hier nadrukkelijk in.³² En onlangs kwamen ook vergelijkbare projecten in Rotterdam in de media:³³

- 'De totaalaanpak nazorg na (jeugd)detentie', waarbij vijf jongerencoaches als proef negen jongeren tussen de 16 en 27 jaar tot drie jaar lang intensief begeleiden, maximaal acht uur per week. Niet enkel gericht op jongeren in de drugswereld overigens, maar ook op bijvoorbeeld geweldplegers.
- En de proef LeefMEE van de stichting MEE in de regio Rotterdam, bedoeld voor 32 deelnemers met een licht verstandelijke beperking (een IQ tussen de 50 en 85), onder wie twintig jongeren tot 27 jaar.

In Nederland zijn dergelijke 'eervolle uitweg'-trajecten een redelijk nieuwe investeringslijn. We lopen op dat gebied ver achter op wat in bijvoorbeeld het Verenigd Koninkrijk gebeurt. Daar waren in 2015 al 43 gebieden waar lokale uitstapprogramma's bestonden voor jongeren die, net zoals in deze Amsterdamse, Utrechtse en Rotterdamse projecten heel intensieve hulp krijgen bij het uit de misdaadscene, en dan vooral uit de agressieve *gang* cultuur, stappen.³⁴

Over de Nederlandse ervaringen is nog weinig vastgelegd. Een landelijke bundeling van die kennis, en ook van internationale ervaringskennis zou waardevol zijn. Ook als input van de plannen van Reclassering Nederland om in te gaan zetten op Multidisciplinair toezicht, dat te typeren valt als een andere vorm van het organiseren van intensieve aandacht rond specifiek *rising stars* om recidive en daarmee doorgroei te voorkomen.

Multidisciplinair toezicht

In de vorm van een pilot wordt in Utrecht verkend welke mogelijkheden er zijn om eerder te kunnen interveniëren om criminele doorgroei te voorkomen. Dit wordt gedaan via de opbouw van een zogenaamd ‘multidisciplinair toezichtteam’.

Doel is om doorgroei van jonge aanwas in de druggerelateerde criminaliteit te voorkomen. “Dit vraagt om een bundeling van krachten van politie, justitie, DJI, reclassering, gemeente en Jongerenwerk.” Het multidisciplinair toezicht team bekijkt bij welke jongeren met crimineel gedrag dit zinvol zou zijn. Ook moet de pilot “inzicht geven of en, zo ja, op welke wijze een multidisciplinair toezichtsteam van meerwaarde kan zijn, waardoor vaker en/of intensiever reclasseringstoezicht kan worden opgelegd door de rechter.” (Gemeente Utrecht, 2021)

Wat ons betreft komen dergelijke intensieve begeleidingstrajecten steeds nadrukkelijker als alternatieve optie in de rechtszaal aan bod bij ‘onze doelgroep’. Zodat de jongeren nog duidelijker gaan voelen dat ze een keuze maken van ‘voor of tegen’ doorgroeien in de georganiseerde misdaad, met ook consequenties bij een dwarse keuze: als iemand blijft zwijgen dan ook geen reclasseringsadvies en geen voorwaardelijke straf bijvoorbeeld.

Aandacht voor arbeidsperspectief is belangrijk in dit geheel. Voor twintigers en dertigers is het niet vreemd dat de wereld van het snelle geld in aanleg lonkt. Het is spannend en levert op de korte termijn veel op: geld, vrienden van de straat, status binnen die groep. De downside is dat het een stressvol en gevaarlijk leven is.

Een baan kan het verschil maken, maar dit is vanzelfsprekend geen makkelijke match. De huidige arbeidsmarkt biedt echter meer kansen dan ooit om nuttige dingen te regelen. Ook werk kan op een positieve manier spannend zijn. Vanuit Reclassering Nederland bijvoorbeeld zijn daarom nu verschillende contractafspraken gemaakt met grote instellingen en ook met

defensie over werkstraffen, in de hoop dat werkgestraften daar aansluitend aan het werk kunnen blijven. En ook zien we gemeenten investeren in het opleiden van jongeren tot ervaringswerkers in zowel zorg als bij het jongerenwerk, Presikhaaf University in Arnhem is zo'n voorbeeld³⁵, en in mooi werk in de creatieve sector, zoals bijvoorbeeld gekoppeld aan de dansgemeenschap Corpo Maquina in Tilburg.³⁶ Dit soort initiatieven verdienen meer nationale steun. Daarbij is het van belang ook kleine ondernemers meer te gaan betrekken. Onze doelgroep verzuipt in grote bedrijven als het gaat om werken. Wat kan de overheid doen om dergelijke publiek-private samenwerking te stimuleren en te ondersteunen?

Aanbeveling 8: Creër eervolle uitwegen

Zorg dat jongeren meer mogelijkheden krijgen aangeboden om onder begeleiding uit de criminele drugscene te stappen:

- Intensiveer de inzet op uittrekkingstrajecten (Nederland loopt achter) en stimuleer nieuwe initiatieven (zoals multidisciplinair toezicht bij de reclassering)
- Benut daarbij de kraker wordende arbeidsmarkt als mogelijkheid (het arbeidsperspectief als eervolle uitweg);
- Maak ondernemers en sociaal werkers deel van het 'systemisch denken': welke bedrijven zijn lokaal gecommitteerd én hebben mensen nodig? Welke activiteiten vinden jongeren interessant én dragen bij aan hun persoonlijke ontwikkeling?

4.4 Justitiële functie in de wijk

Belangrijk is de zichtbare en herkenbare aanwezigheid op buurt- en wijkniveau van de justitiële functie. Daar hoort bijvoorbeeld bij een versterking van lokale opsporing en opsporingsinformatie binnen de basisteams en de districten van de politie, zoals eerder in ons advies bepleit. Het vergt ook aanwezigheid en gezag van een Officier van Justitie, die voldoende tijd en ondersteuning heeft, en ook programmatisch betrokken is bij een bre-

de wijkaanpak gericht op terugdringing van drugscriminaliteit en de aantrekkingskracht daarvan op jongeren. Het gaat kortom om lokale kennis, aanwezigheid en prestaties van de gehele justitiële keten: van uitvoerende politiemensen (wijkagenten, noodhulp, rechercheurs) via officieren van justitie en parketsecretarissen tot de zittende magistratuur. De justitiële functie kan op deze manier worden verbonden met sociale interventies (zie ook Noordanus, 2021, p. 32 en 33). Het al enige tijd bestaande idee om in beslag genomen criminele assets (zoals geconfisqueerde panden) in versterking van kwetsbare wijken te investeren, verdient het om in deze context een nieuwe impuls te krijgen.

Het is niet aan ons om de organisatievorm verder uit te denken, maar feit is dat jongeren uit 'onze groep' vaak feiten plegen tegen een achtergrond van sociale problematiek, en er nu rechtspraak is die hen niet raakt. Bij bekende verdachten, maar mogelijk ook in zaken zonder schuldbekenenis, als een persoon bijvoorbeeld verstrikt lijkt in de criminele wereld, kunnen rechters en officieren die zich meer verdiepen in a. de problematiek van georganiseerde drugscriminaliteit en b. de verdachte die ze voor zich hebben, veel meer bij iemand bereiken op het vlak van (aansturen op) effectieve(re) interventies dan zonder zo'n focus. De snelheid van de huidige rechtspraak is daarbij een speciaal aandachtspunt. De doorlooptijden volgen absoluut niet 'het tempo van de straat'. Terwijl we weten dat de snelheid en zekerheid van de straf voor jongeren belangrijker zijn dan de hoogte ervan (Weijers e.a., 2021b). Hoe straffen we deze jongeren wel met impact?

Aangesloten zou kunnen worden op de innovatielijn Maatschappelijk Effectieve Rechtspraak (MER) van de Raad voor de Rechtspraak. In het kader van die MER-lijn wordt vanaf 2016 geïnvesteerd in diverse pilots met wijkrechters om te komen tot meer responsiviteit binnen de rechtspraak: om de rechtspraak beter te laten aansluiten op 'de behoeften en problemen van individu en samenleving' (Doornbos en Hanoeman, 2021). Voorbeelden zijn de Spreekuurrechter, de Rotterdamse Regelrechter, de Haagse Wijkrechter en de Overijsselse Overlegrechter.³⁷ Deze wijkrechters zijn of waren gericht op eenvoudige civielrechtelijke geschillen, waaronder burenruzies. In 2019 werd er echter voor het eerst ook een pilot opgezet op het vlak van probleemoplossende *strafrechtspleging*: de pilot Wijkrechtbank Eindhoven

(Doornbos en Hanoeman, 2021).³⁸ De Raad voor de rechtspraak had in 2018 namelijk gesteld dat de opgave van maatschappelijk effectieve rechtspraak ook voor het strafrecht geldt:

“[het] plegen van strafbare feiten staat in veel gevallen niet op zich en daders hebben vaak te maken met onderliggende problematiek. Strafrechtelijke interventies resulteren dan niet in de beoogde gedragswijziging omdat de problematiek die aanleiding geeft tot crimineel gedrag daarmee onvoldoende wordt geadresseerd. Dit gegeven schetst de context voor initiatieven die de Rechtspraak initieert onder de noemer van probleemoplossend strafrecht.”³⁹

Bij een justitiële functie in de buurt gaat het echter om meer dan de aanwezigheid van buurtrechtbanken, zij zijn in zekere zin het sluitstuk van een ontwikkeling.

Aanbeveling 9: Justitiële functie in de wijk

Zorg dat de rechtstaat meer zichtbaar aanwezig is op buurtniveau:

- Organiseer dat de justitiële functie zichtbaar en herkenbaar aanwezig is op wijk- en buurtniveau en verbindt deze met sociale interventies;
- Start lokale initiatieven op die aansluiten op het werk van gemeenten die ambitieus zijn op dit thema;
- Maak 'het uit de drugscriminaliteit houden en halen van jongeren' tot een speciale ontwikkellijn binnen de innovatielijn Maatschappelijk effectieve Rechtspraak.

5 Ten slotte: cruciale rol voor departementen

Al met al is de grote lijn van onze boodschap duidelijk: we weten dat het ernst is met de drugscriminaliteit in ons land, dan moet óók het bieden van een sociaal tegenwicht met ernst worden opgepakt.

De jong ontspoorde in dat milieu 'redden' we niet met een projectje hier en daar. Hun ontsporing staat symbool voor onze gezamenlijke onmacht om hen iets beters te bieden dan een plek te vinden in de parallelle wereld van de georganiseerde misdaad.

Dit verdient een veel steviger aanpak dan nu al wordt ontwikkeld. Laat zien – zowel landelijk als lokaal – hoe we willen investeren in kwetsbare jeugd en hoe we jongeren die al zijn doorgroeid in die misdaad betekenisvol kunnen aanpakken. Met de deur altijd open richting een leven zonder drugsmisdaad.

Er bestaat daarbij een grote behoefte aan ervaringsuitwisseling en leren van elkaars initiatieven en aanpakken. Dat gaat enerzijds om gezamenlijke focus die 'overal' aanwezig is (zoals aandacht voor ondermijning in het onderwijs, een basis op orde) en anderzijds ruimte voor maatwerk. Daar ligt – naast het financieel steunen van lokale initiatieven vanuit onder andere de BOTOOC gelden – ook een belangrijke rol voor de centrale overheid in onze optiek, met name voor de departementen van Justitie en Veiligheid en Binnenlands Zaken, maar ook andere departementen zoals Sociale Zaken en Werkgelegenheid en Volksgezondheid, Welzijn en Sport dienen een belangrijke rol te hebben.

Noten

1. Jan Dirk de Jong, zoals aangehaald in Peeck e.a., 2021: p.38.
2. <https://www.rtlnieuws.nl/nieuws/nederland/artikel/5255186/uithalers-haven-rotterdam-smokkel-drugs-cocaine-wet>
3. Zie het rapport 'Dealers in de dop' van de politie Amsterdam (Peeck, V. e.a., 2021).
4. Voorbeeld uit een wijkbeeld van de eenheid Zeeland West Brabant (status vertrouwelijk)
5. <https://www.ed.nl/geldrop-mierlo-nueneen/minderjarige-cokedealer-met-honderden-euro-s-op-zak-gepakt-in-nueneen~a66d97c4/?referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F>
6. Voorbeeld uit een rapport over schietincidenten in de regio Rotterdam (status vertrouwelijk).
7. Zie alle informatie rond de Marengo en Eris-processen. En ook: Straatwaarden, 2020
8. 'Dicht de kloof', ondertekent door 15 burgemeesters en een groot aantal maatschappelijke organisaties, mei 2021
9. Manifest Ondermijnende Criminaliteit ondertekend door 37 burgemeesters, september 2021
10. Zie www.utrecht.nl/drugscriminaliteit en Documenten programma Weerbare Mensen, Weerbare Wijken - Gemeente Amsterdam en Rotterdams Drugsbeleid, te vinden op www.Rotterdam.nl.
11. BOTOE staat voor breed offensief tegen ondermijnende criminaliteit. Voor meer informatie zie: Kamerstukken 2019-2020 TK 29 911 nr. 281.
12. Kamerstukken 2021-2022 TK 29 911, nr. 292.
13. Erik Heijdelberg, bestuurder William Schrikker Groep (o.a. voor jeugdbescherming en jeugdreclassering), in een column in Parool, nadat in 2018 een jongen van 17 jaar werd doodgeschoten in wijkcentrum Wittenburg in Amsterdam (Heijdelberg, 2018).
14. Uitspraken gedaan in de Nieuwsuur uitzending van 14 september 2021. De uitzending maakte deel uit van een serie over drugscriminaliteit in Nederland. Het leidde tot Kamervragen, specifiek met betrekking tot het voorstel om na te denken over het straffen van klanten van minderjarige coke dealers. <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/kamervragen/detail?id=2021Z15590&did=2021D33503>
15. Sinds de eeuwwisseling is er sprake van een sterke daling (halvering) van de criminaliteit gepleegd door jongeren en jongvolwassenen en van een daling van het aantal problematische jeugdgroepen (Ferwerda e.a., 2021: p.16).
16. Van der Lee, R (Brabants Dagblad d.d. 08-02-2020), In Tilburg-West wint de straat het van de staat.

17. Zie bijvoorbeeld Loeber e.a. (2015)
18. Van Spijker en Tops (2021).
19. Ibid. En zie ook: <https://www.watdoetdegemeente.rotterdam.nl/begroting2021/paragrafen/nationaal-programma-rotte/>
20. Zie <https://www.kis.nl/artikel/ahmed-marcouch-eeen-pedagogische-wijk-negeer-jede-moskee-niet>, en ook het BOTOC-projectplan van de gemeente Arnhem. Een recent rapport van de Rekenkamer in Arnhem onderstreept het belang ervan (Rekenkamer Arnhem, 2021; en zie ook <https://arnhemschecourant.nl/drugscriminaliteit-mensenhandel-en-vastgoedfraude-de-onveiligheid-in-arnhem-is-disproportioneel-groot/>).
21. <https://www.at5.nl/artikelen/211264/eerste-credible-messengers-van-start-jongeren-van-de-straat-als-rolmodel-voor-kwetsbare-jeugd>
22. Zie ook Moors en Bervoets -red. (2013), Frontlijnwerkers in de veiligheidszorg. Gevalstudies, patronen, analyse. Den Haag: Boom / Lemma
23. Zwacri = zware criminaliteit
24. Zie ook het rapport 'De wortel en de stok. Praktijklessen uit een gebiedsgerichte probleemaanpak van ondermijning' van Mehlbaum en Schoenmakers (2019).
25. Zie bijvoorbeeld <https://publicaties.rekenkamer.amsterdam.nl/project-1012/>
26. Zie bijvoorbeeld het rapport 'Wijkagenten en veranderingen in hun dagelijks werk' van Jan Terpstra (2019). Te raadplegen via: <https://www.politie.nl/nieuws/2019/februari/13/00-onderzoek-wijkagenten---terpstra-2019.html>
27. Zie ook Bervoets e.a. (2021)
28. [https://www.amsterdam.nl/onderwijs-jeugd/preventief-interventie-team-\(pit\)/](https://www.amsterdam.nl/onderwijs-jeugd/preventief-interventie-team-(pit)/)
29. [https://www.amsterdam.nl/onderwijs-jeugd/preventief-interventie-team-\(pit\)/](https://www.amsterdam.nl/onderwijs-jeugd/preventief-interventie-team-(pit)/)
30. Zoals bijvoorbeeld: het rapport Dealers in de dop van de politie Amsterdam; het onderzoeksprogramma It takes a city to raise a child van de UvA (<https://www.kenniscentrumongelijkheid.nl/wp-content/uploads/2021/09/programmaschets-It-takes-the-city-to-raise-the-child.pdf>). En recent in het nieuws: Ex-criminele jongeren vinden het lastig hun leven op de rit te krijgen: 'Ik dacht dat ik er alleen voor stond' | RTV Utrecht
31. Citaat uit het programmaplan Weerbare mensen, weerbare wijken. Programma Terugdringen Drugshandel, Gemeente Amsterdam, oktober 2019. Te raadplegen via Documenten programma Weerbare Mensen, Weerbare Wijken - Gemeente Amsterdam.
32. Zie de nota Grenzen stellen, perspectief bieden: <https://ris2.ibabs.eu/Agenda/Details/Utrecht/c88bce12-d47c-4796-85a6-0d1d04282968>
33. NRC, 19 oktober 2021, 'Tijd en geld steken in 'tuig'- dat helpt.'
34. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/408585/6_162_HO_SOC_PI_Guidance_Mar2015_v10_FINAL_270215_WEB__2_.pdf

35. <https://presikhaafuniversity.com/>
36. <https://corpomaquina.nl/>
37. Een overzicht van alle initiatieven is te vinden op <https://www.rechtspraak.nl/The-mas/maatschappelijk-effectieverechtspraak>.
38. De Wijkrechtbank van Eindhoven werd onlangs geëvalueerd en dat levert interessante aanknopingspunten op om op voort te bouwen. Zo bleek de aanpak volgens de onderzoekers vooral van toegevoegde waarde bij strafzaken met bekende verdachten die op meerdere leefgebieden problemen hadden. Bij dergelijke complexe zaken had de wijkrechtbank de meeste toegevoegde waarde, omdat er veel betrokken partijen konden bijdragen aan het duiden van die problematiek en daardoor ook de mogelijke oplossingsrichting, en de rechter daarbij een strakke regierol kon pakken (Doornbos en Hanoeman, 2021).
39. Brief van de Raad voor de rechtspraak aan de Minister voor Rechtsbescherming 'Stand van zaken Maatschappelijk effectieve rechtspraak' d.d. 8 november 2018, p. 4.

Geraadpleegde literatuur

Adjiembaks, S. & Boer, A. (2020). *Coke & Jonge aanwas*. Gemeente Utrecht (vertrouwelijk). Utrecht: RIEC Midden-Nederland.

Bervoets, E, J. Broekhuizen, K. van de Akker en J. Landsman (2021). *Weten, doen en leren. Een proeftuinonderzoek naar gebiedsgerichte opsporing*. Den Haag: SDU Uitgevers; Den Haag: Politie en Wetenschap; Amersfoort: Bureau Bervoets; Amersfoort: Bureau Broekhuizen. Politiekunde 113.

Broekhuizen, J (2021). *Drugscriminaliteit Utrecht 2021. Een geïntegreerd beeld van de gemeente*. Amersfoort: Bureau Broekhuizen.

Centrum tegen Kinderhandel en Mensenhandel (CKM) (2021). *Het misdrijf voorbij, verkenning van criminele uitbuiting in Rotterdam*. Capelle aan den IJssel: CKM.

De Waard, J (2020). *Preventieve en bestuurlijke aanpak van georganiseerde criminaliteit in Nederland: Een multidimensionale aanpak*. Te raadplegen via https://www.researchgate.net/publication/338999955_Preventieve_en_bestuurlijke_aanpak_van_georganiseerde_criminaliteit_in_Nederland_Een_multidimensionale_aanpak

Divosa (2022). *Dossier Ondermijning en sociaal domein*. Utrecht, www.divosa.nl.

Doornbos, N. en R. Hanoeman (2021). *De persoon achter het dossier, Werkwijze en resultaten van de Wijkrechtbank Eindhoven*. Raad voor de Rechtspraak.

Ferwerda, H., N. Bouwer, I. Hölzken en L. Kroese (2021). *Misdaadcarrières voorkomen en doorbreken. Van analyse van het netwerk naar aanpak*. Arnhem: Bureau Beke.

Ferwerda, H, T. van Ham en B. Bremmers (2013). *Van wie is de straat? Methodiek en lessen voor de politie om ongrijpbare veiligheidsfenomenen grijpbaar te maken – op basis van vijf praktijkcasus*. Arnhem: Bureau Beke. Politiekunde 49. Te raadplegen via <https://www.bureaubeke.nl/doc/2013/PK49-Van%20wie%20is%20de%20straat.pdf>

Gemeente Amsterdam (oktober 2019). *Concept uitvoeringsprogramma Weerbare mensen, weerbare wijken*. Programma Terugdringen Drugshandel. Te raadplegen via Documenten programma Weerbare Mensen, Weerbare Wijken - Gemeente Amsterdam.

Gemeente Den Helder (2020). *Plan van aanpak dealende jeugd 'No rising stars'*. Gemeente Den Helder: Programma Aanpak ondermijning.

Gemeente Utrecht (2021). *Grenzen stellen, perspectief bieden. Een veilige en leefbare stad door het tegengaan van de ontwrichtende effecten van drugsgerelateerde criminaliteit*. Gemeente Utrecht, 14 september 2021.

Gunneweg, J. (2021). Zo probeert de politie jongeren te ontmoedigen om drugsuithaler te worden: Als je eenmaal hebt meegedaan, kan je er niet meer uit. *RTV Rijnmond*, 30 november 2021.

Heijdelberg, E. (2018). 'Drugs het echte probleem op de Oostelijke eilanden'. *Opinie-artikel in Het Parool*, 29 januari 2018.

Laan, A. van der, M. Beerhuizen en N. Boot (2021). *Monitor Jeugdcriminaliteit. Ontwikkelingen in de jeugdcriminaliteit in de eerste twee decennia van deze eeuw*. Cahier 2021 – 9. Den Haag: Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum/ WODC.

Loeber, R, M. Hoeve, W. Slot, P. van der Laan -red. (2015). *Jonge criminelen die volwassen worden. Wat beïnvloedt hun gedrag en wat is de rol van Justitie?* Amsterdam: Uitgeverij SWP.

Loeber, R. en D. Farrington (1998). *Serious en violent juvenile offenders. Risk factors and successful interventions.* Thousand Oaks: Sage.

Moors, H. en E. Bervoets -red. (2013). *Frontlijnwerkers in de veiligheidszorg. Gevalstudies, patronen, analyse.* Den Haag: Boom/Lemma.

National Network for Safe Communities / NNSC (2015). *Group Violence Intervention: An Implementation Guide.* Washington, D.C.: U.S. Department of Justice, Office of Community Oriented Policing Services. Te raadplegen via nnscommunities.org.

Noordanus, P, E. van der Torre en P. Tops (2020). *Een Pact voor de Rechtsstaat, een sterke terugdringing van drugscriminaliteit in tien jaar.* Den Haag: Strategisch Beraad Ondernijning.

Noordanus, P., E. van der Torre, P. Tops en J. Kester -red. (2021). *Preventie met gezag. Een strategie voor weerbare wijken.* Den Haag: Strategisch Beraad Ondernijning.

Openbaar Ministerie (2021). *Jonge geweldplegers zorgelijke trend in jaarbeeld OM over 2020.* Nieuwsbericht OM d.d. 10-03-2021. Te raadplegen via <https://www.om.nl/actueel/nieuws/2021/03/10/jonge-geweldplegers-zorgelijke-trend-in-jaarbeeld-om-over-2020>.

Peeck, V, Z. Witteveen en E. Sikkens-Dokter (2021). *Dealers in de dop. Een kwalitatief onderzoek naar jonge aanwas in de drugscriminaliteit.* Amsterdam/Utrecht: Nationale Politie, Dienst Regionale Informatie Organisatie, Team Analyse & Onderzoek.

Rekenkamer Arnhem (2021). *De wet van de stimulerende achterstand. Onderzoek Ondernijning*. Arnhem, 15 juni 2021.

Te raadplegen via https://www.arnhem.nl/Bestuur/rekenkamer/Onderzoeken:KuUkMHkITdSVOFZ0kStYCA/De_wet_van_de_stimulerende_achterstand_onderzoek_naar_ondernijning_2021

Sampson, R. en J. Laub (2017). *A general age-graded theory of crime: Lessons learned and the future of life-course criminology*. Farrington, Integrated Developmental and Life-course Theories of Offending, 165 – 187.

Spijker, W. van en P. Tops (2021). *Het verhaal van NPRZ. Het Nationaal Programma Rotterdam-Zuid en wat anderen daarvan kunnen leren*. Tilburg: Stichting Maatschappij en Veiligheid. Te raadplegen via <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2021/04/30/het-verhaal-van-nprz>

Straatwaarden. (2020). *Kruitsporen in de cocaïnehandel*. [Brochure]. Utrecht: RIEC Midden-Nederland.

Tops, P en J. Tromp (2020). *Nederland drugsland*. Amsterdam: Balans.

UK Home Office (February 2021). *Working with young people to prevent involvement in Serious and Organised Crime: A practitioner toolkit*. London: Home Office.

UK Home Office (March 2015). *Individuals at risk of being drawn into Serious and Organised Crime – a Prevent Guide*. London: Home Office.

Ustüner-Tüfekci, A., M. de Winter, I. Smulders, J. Janssen, E. Kolthoff (2022). *Criminele uitbuiting onder scholieren en studenten in Zeeland, een onderzoek in het voortgezet onderwijs en Middelbaar beroepswijs*. Tilburg: Avans Hogeschool.

Van Leiden, I. en H. Ferwerda (2021). *Kennis op straat. De informatiepositie van wijkagenten bij de signalering van ondermijnende criminaliteit*. Den Haag: Nationale Politie.

Van der Lee, R (2020). In Tilburg-West wint de straat het van de staat. *Brabants Dagblad*, 8 februari 2020.

Vermaas (2021). Buikpijn van de drugsjeugd. Hoe Amsterdamse ketenpartners het tijd proberen te keren. *Opportuun* 05, 16 november 2021.

Weijers I., Ferwerda H. en Roks R (2021a). Verharding van de jeugdcriminaliteit. Het probleem van de potentiële doorgroeiers. *Nederlands juristenblad*- 8-1-2021-afl 1: 3-20.

Weijers I., Ferwerda H. en Roks R (2021b). Te groot voor de wijkagent, te klein voor de recherche. Een vergeten groep: jonge doorgroeiers in de criminaliteit. *PROCES* 2021 (100) 5: 264 – 275.

Wiele, D. van der (2021). 'De kwetsbare wijken hebben ons de komende 20 jaar nodig. *Secondant*, 18 november 2021.

Wientjes, J. en R. de Kemp (2007). 'Risicofactoren.' In: A.Ph. Van Wijk & E.J.A. Bervoets (red.). *Politie en jeugd. Inleiding voor de praktijk*. Den Haag: Elsevier, 189-202.

Bijlage 1: Samenstelling van de commissie

- Johan Bac, directeur reclassering Nederland sinds 2018, daarvoor onder meer hoofdofficier van justitie bij het arrondissementsparket Midden-Nederland en directeur Strafrechtketen bij het ministerie van Justitie en Veiligheid (lid)
- Henk Ferwerda, criminoloog en directeur van Bureau Beke, met in het bijzonder een trackrecord op het gebied van onderzoek naar jeugdcriminaliteit, tevens voorzitter van de denktank Straatwaarde(n) dat zich richt op het terugdringen van doorgroeiers/jonge aanwas in de drugshandel (lid)
- Jan Hamming, burgemeester van Zaanstad sinds 2017, daarvoor onder meer wethouder in Tilburg en burgemeester van Heusden, tevens lid van de Raad van toezicht van Reclassering Nederland (lid)
- Bart Nitrau, officier van Justitie bij het arrondissementsparket Midden-Nederland, daar aangesteld als 'innovatie officier 2.0', gekoppeld aan het regioprogramma Straatwaarde(n) (lid)
- Suzan Verberk, onafhankelijk adviseur rechtspleging en geschiloplossing en projectleider 'Betekenisvol en maatschappelijk relevant strafrecht' bij The Hague Institute for Innovation of Law/ HiiL (lid)
- Monique Bruinsma, freelance onderzoeker op het domein van de georganiseerde misdaad, vooral gericht op het maken van fenomeenbeelden rond drugs- en vuurwapencriminaliteit, eigenaar Bureau Bruinsma (adviseur en rapporteur)

- Pieter Tops, directeur Stichting Maatschappij en Veiligheid, Lector Politieacademie en bijzonder hoogleraar bij de universiteit Leiden (Ondermijningsstudies) en het JADS (Data Science en Ondermijning) (adviseur en rapporteur)
- Els Tieman, directeur Ondermijning bij het Programma DG Ondermijning van het ministerie van Justitie en Veiligheid, daarvoor onder andere programmadirecteur Anti-ondermijning bij het DG Rechtspleging en Rechtshandhaving bij hetzelfde ministerie en waarnemend directeur Sanctietoepassing en Jeugd bij het DG Straffen en Beschermen bij JenV (adviseur)

Bijlage 2: Over de SMV

De Stichting Maatschappij en Veiligheid (SMV) is een onafhankelijke denktank op het terrein van maatschappelijke veiligheid, die gevraagd en ongevraagd advies uitbrengt over onderwerpen die op dit terrein spelen. Zij bestaat sinds 1986.

Vanuit die onafhankelijke positie wil de SMV vooral een agenderende functie hebben. Omdat de SMV los van bestaande posities en belangen kan opereren, heeft zij bij uitstek de mogelijkheid om innovatieve invalshoeken en benaderingen aan te dragen.

Door bij relevante veiligheidsvraagstukken het maatschappelijke debat te entameren, waar nodig de vinger op de zere plek te leggen en met verbetervoorstellen te komen, draagt de SMV bij aan het *verbeteren* van veiligheid en van *samenwerking* op het gebied van veiligheid.

De SMV organiseert haar activiteiten onder andere door deskundigen en betrokkenen bij elkaar te brengen in commissies of expertgroepen, door conferenties te organiseren en door deel te nemen aan het maatschappelijk debat.

De SMV reikt eens in de twee jaar de *Publicatieprijs SMV* uit voor Nederlandstalige publicaties die een bijdrage leveren aan verbetering van de maatschappelijke veiligheid en veiligheidszorg.

Bestuur SMV:

- mr. Tjibbe Joustra (voorzitter),
- prof. mr. dr. Erwin Muller (vicevoorzitter)
- prof. dr. Jaap Van Manen (penningmeester).

Raad van Advies:

- Prof. dr. Beatrice de Graaf, hoogleraar Universiteit Utrecht
- Prof. mr. Ybo Buruma, raadsheer Hoge Raad

- Mr. Gerrit van der Burg MPA, voorzitter College van procureurs-generaal
- Drs. Frank Paauw, politiechef Amsterdam
- Luitenant-generaal dr. Hans Leijtens, Commandant Koninklijke Marechaussee
- Jozias van Aartsen, o.a. voormalig secretaris-generaal, minister en burgemeester.

Directeur:

Prof.dr. Pieter Tops

Secretariaat:

Wilma Bosmans

Telefoon: 06 29 20 85 38

E-mail: smv@maatschappijveiligheid.nl

Website: www.maatschappijveiligheid.nl

Colofon

Opmaak

Marcel Grotens

Omslagfoto

Mishal Ibrahim on Unsplash

Drukwerk

Drukwerknodig.nl

© 2022, Stichting Maatschappij en Veiligheid

Dit rapport gaat over nieuwkomers en doorgroeiers in de drugswereld. Over jongeren die in die wereld verzeild raken. ‘Wat moet ik met hen?’, verzuchtte een teamchef van de politie in een verkennend gesprek:

“Ik heb in mijn gebied een paar honderd mensen – veel jongeren – die bij de drugscriminaliteit betrokken zijn. Een paar daarvan behoren tot de top van de drugswereld. Die kan ik achter slot en grendel proberen te krijgen. Maar wat moet ik in hemelsnaam met de rest doen?”

De teamchef staat niet meer alleen met deze vraag. Het vraagstuk heeft de afgelopen jaren meer en meer aandacht gekregen. In de toegenomen aandacht voor de maatschappelijke effecten van drugscriminaliteit in Nederland is dit wel een van de meest urgente vraagstukken.

In dit rapport beschrijven we de stand van zaken. Welke combinatie van grenzen stellen en perspectief bieden is nodig? Welke lessen kunnen daaruit getrokken worden? Wat te doen om de aanpak verder te versterken?

Het rapport is vervaardigd op verzoek van de Stichting Maatschappij en Veiligheid door een commissie waarin de volgende personen zitting hadden: Johan Bac (directeur reclasering), Henk Ferwerda (onderzoeker), Jan Hamming (burgemeester Zaanstad), Bart Nitrauw (officier van justitie) en Suzan Verberk (onderzoeker/adviseur). Els Tieman (Ministerie van Justitie en Veiligheid) was adviseur.

Monique Bruinsma (onderzoeker) en Pieter Tops (directeur SMV en hoogleraar) waren rapporteur van de commissie.